

Universul literar

Anul XLIV Nr. 49

2 Decembrie 1928

5 Lei

ION I. C. BRĂTIANU

C t i t o r i i

ION I. C. BRĂTIANU

de ȘTEFAN BRĂILOIU

Natura spre a da dovada întregii sale măestrii, creiază la intervale de secole, indivizi aleși, și-i împodobește cu daruri pe care fantezia sa atotputernică știe să le hărăzească din belșug.

Fericite sunt neamurile pe cari natura le alintă cu cât mai dese asemenea fantezii și fericită e omenirea de

nesc, o izbândă întreagă și vecinică.

Ar fi suficiente aceste câte-va precizări, pentru a caracteriza figura impunătoare a lui Ion I. C. Brătianu.

O altă față însă a acestui mare român, necunoscută celor mulți, trebuie să fie zugrăvită:

Blandețe de ființă superioară, Ion I.

Având vecinic în față mărturia vii din istoria țării, pe care a știut să o slujească cum nimeni altul, avea mereu treaz în gândul său de nepătruns, acel sentiment care-i era crezul: patriotismul.

Din vălmășagul de gândire închis, în densitatea filelor din biblioteca sa, Ionel I. C. Brătianu însuflețea, pe acelea care supuse judecății incoruptibile a timpului, reușiseră să rămână în picioare.

Acesta era decorul în care își făurea hotărârile de nediscutat;

Aceștia îi erau sfetnicii, dela care mintea sa neasemuită strângea șoaptele sfătuitoare pentru a le cristaliza, în înfăptuirii menite să înfrunte vecinicia;

De aci acumula acea energie, care țâșnea, încovoid orice piedici și netezind orice asperități.

Problemele rezolvate aci în liniștea gândului său nu puteau avea decât o singură deslegare: aceia pe care trântiți și-o, puneau în umbră toată munca aceluia care se trudiseră să le rezolve, inspirați dela sentimente ursite să piară odată cu creerul care le zămisliseră.

Personalitatea lui Ion I. C. Brătianu nu este numai o fală a neamului nostru; prin calitățile sale de mare creator, el rămâne un adevărat exemplu al înfînderii geniului omenesc.

Așa se explică de ce din clipa morții sale a pătruns în istorie alături de marile său Voevod, în cea mai glorioasă pagină a românismului, pagină pe care au scris-o cu înțelepciune, cu glorie și pentru vecie.

LA FERMA SA DELA FLORICA

pe urma gigantilor, cari fac singuri opera generațiilor întregi.

Ion I. C. Brătianu a fost un gigant.

Personalitatea sa puternică a imprimat drumul neamului românesc, la o răspântie, pe care numai un iluminat putea să o talmăcească.

Puterea minții sale, mișcată de cel mai cald patriotism, a reușit să domine, momentele cele mai determinante, în existența suflării românești.

Cu o perseverență fără șovăire a știut să dea țării sale gloria de a fi chezășia existenței întregului apus al Europei, amenințat cu foc și ruină de răsăritul năucit de ură și sânge.

Regele Ferdinand I împodobit cu aceleași mari daruri, a putut să înțeleagă pe cel cu care ajutându-se, și-a transformat domnia în chintesenta suferințelor de veacuri ale unui popor, sângerat din belșug și a izbutit să făurească pentru prima dată neamului româ-

C. Brătianu nu înțelegea să vadă decât ceiace era frumos și nepieritor, în zburciomarea vieții de toate zilele.

Înțelegere poetică și desăvârșită a naturii, pe care o iubea cu o nobleță patriarhală.

În fermecătoarea sa fermă de la Florica, exemplu de disciplină a frumosului pus în slujba utilului, în neprețuitul conac împodobit cu rămășițe sfinte, din istoria neamului, în biblioteca sa, comoară de sinteză a gândirii universale, Ion I. C. Brătianu și-a plimbat gândurile, vecinic preocupat de marea problemă a vieții sale.

Privirea sa pătrunzătoare, dar totuși de o blândețe catifelată, știa să citească, în selecțiunea pe care o experimentase asupra fructelor și florilor, sădite și îngrijite cu dragoste de părinte, misterul mijloacelor de care natura știe să asculte și în selecționarea ființelor zămislite în ultima zi a creațiunei.

La moartea lui Ion I. C. Brătianu

Ion I. C. Brătianu, președintele consiliului de miniștri, e mort.

Vestea e cutremurătoare. Stă mintea în loc; mintea unei nații e invaluită în mla. Aripile morții au fâlfâit deasupra lui mai cuprinzător suflet al țării, și au luat să-l ducă, luând țării pe cel mai de seamă dintre fiii săi aleși, luând neamului pe cel mai bun dintre devotații

După Regele lealității românești, a venit ziditorul întregirii, conducătorul nației, luptei și amarnicilor oboseli de război, al țării și refacerea ei.

Trăsnetul acestei morți înăbușă, fiind Ion I. C. Brătianu era purtătorul toror; el era călăuzitorul și pe umerii lui se au toate poverile răspunderii în lămurirea dificultăților și deschiderea drumului întru așezarea năzuințelor.

și mari, s'a prabușit. Repede, înspăimântător de repede, doliul național s'a întins ca o pânză dela un capăt la altul al țării.

Tragedia a împănjenit vederile. Ne-norocul sugrumă o clipă din respirația României, fiindcă Ion I. C. Brătianu, de numele căruia e legată strălucirea României moderne, e mort.

După durerea morții Regelui, durerea morții celui mai mare sfințic pe care l'a avut Coroana.

Prea sunt mari duverile, prea sunt ceruite inimile.

Ziditorii au intrat în cripte.

B. CECROPIDE

*) Articolul acesta a apărut în ziarul *Universal*, în ziua morții lui Ion I. C. Brătianu, la 28 Noiembrie 1927.

adevarate

patriotul

Când a izbucnit războiul mondial, Ion I. C. Brătianu, în calitate de șef al guvernului român, a știut, în acele vremuri de grea cumpănă pentru țară, să desfășoare o acțiune diplomatică de primul ordin, luând în serioasă considerare, nu numai interesele permanente ale statului, dar mai cu seamă aspirațiile legitime ale întregului neam românesc. El a fost și atunci, nu interpretul propriei sale voințe, ci interpretul voinței unui neam întreg, care dorea și cerea realizarea unității naționale într-un stat european, mare și puternic. România a putut să intre în război, alături de marii ei aliați din apus, grație tratatului dela 4 August 1910, semnat din partea României, de Ion I. C. Brătianu.

Numele lui Ion I. C. Brătianu va rămâne înscris cu litere neperitoare în cartea de aur a neamului românesc, pentru că el a înțeles, în cea mai însemnată epocă din istorie, ca și marii bărbați de Stat și patrioți, Take Ionescu și Nicolae Filipescu, ceea ce dictează interesele civilizației și ale neamului românesc.

reformatorul

În 1913, după ce a luat parte la campania din Bulgaria, ca ofițer de rezervă, având gradul de căpitan, a făcut cunoscut printr-o scrisoare, țării, că o reformă agrară se impune, pentru împiedicarea țărănilor.

Și această reformă agrară a fost înscrisă în programul partidului liberal, odată cu aceea a sufragiului universal, egal, direct și secret. Reforma agrară, anunțată în 1913, n'a putut fi realizată decât, în 1919, din cauza războiului.

Accastă mare reformă, care a fost o adevărată revoluție pacinică, a asigurat clasei rurale o situație economică bună, iar țării, i-a garantat pacea internă.

diplomatul

Dela Ianuarie 1914 și până la Septembrie 1919 — adică în epoca cea mai grea prin care a trecut neamul nostru — neutralitatea, războiul și tratativele de pace — Ion I. C. Brătianu a condus aproape neîntrerupt destinele țării, cu multă chibzuință, fermitate și autoritate.

În timpul neutralității, el a dirijat acțiunea diplomatică cu prudență, abilitate, pricepere și înțelepciune, așteptând să sune ceasul României. A jucat strâns; a negociat; s'a informat; a preparat. A fost o acțiune diplomatică plină de greutate și de riscuri mari, dar Ion I. C. Brătianu a condus-o în așa mod, încât a atins scopul ce-l urmărea: intrarea în război alături de aliații noștri firești însă prin asigurarea chestiilor teritoriale relative la Ardeal, Banaș și Bucovina, precum și la cooperarea armatelor rusești în Moldova și Dobrogea și a armatei aliate dela Salonic, comandată de generalul Sarail.

La 30 Iunie 1916, contele Czernin, fostul ministru al Austro-Ungariei la București, comunica, la Viena, baronului Burian, „că Brătianu nu așteaptă decât ora propice ca să intre în Transilvania...”

La 4 August 1916, în casa lui Procopiu din București, Brătianu semna tratatul de alianță cu Marea Britanie, Franța, Rusia și Italia, prin care se recunoștea drepturile noastre asupra provinciilor române de peste Carpați. Și în ziua de 14 August, guvernul Brătianu declara război AustroUngariei și ordona mobilizarea armatei.

Zarul se aruncase...

Armele urmau să hotărască soarta noastră. După retragerea armatelor noastre în Moldova, în Decembrie 1916, s'a constituit, la Iași, guvernul de colaborare Ion Brătianu-Take Ionescu.

NOTE BIOGRAFICE

Ion I. C. Brătianu, a fost fiul marelui om de stat Ion Brătianu. S'a născut la 20 August 1864. El a făcut studiile primare și liceale în țară, apoi a plecat la Paris unde a absolvit școala politehnică și aceea de poduri și șosele, obținând titlul de inginer. Cât timp a studiat în capitala Franței, tânărul Brătianu a stabilit relațiuni de prietenie cu numeroși francezi, cari mai târziu au ocupat situații strălucite în viața politică, literară sau științifică. Revenit în țară tânărul Brătianu a căutat să cultive aceste prietenii.

El a intrat în corpul nostru tehnic și a lucrat câțva timp sub conducerea regretatului inginer Anghel Saligny, la construirea marelui pod de peste Dunăre, unde s'a distins, nu numai prin solidele sale competențe tehnice, dar și prin spiritul său conștiincios și camaraderesc, zelul și devotamentul său. A lucrat apoi la lărgirea liniei Bacău-P. Neamț, la dublarea liniei Chitila-București.

Ion I. C. Brătianu a debutat în viața politică, în 1895, când a fost ales deputat al col. I de Gorj. La 31 Martie 1897, a fost numit ministru al lucrărilor publice, în ministerul Sturdza.

Chemat la conducerea partidului liberal în 1909 după retragerea lui Dim. D. Sturdza, Ion I. C. Brătianu, a promis solemn că își va îndeplini greaua sa misiune prin respectarea doctrinei și principiilor partidului său, dar mai presus de toate, prin luarea în considerație a dorințelor și intereselor generale ale țării. A fost, pe rând, ministru al lucrărilor publice, al domeniilor, al externeilor, al internelor (1907), apoi președinte al consiliului de miniștri și ministru de război.

Moare la 24 Noiembrie 1927, în vârstă de 64 de ani.

LA FERMA SA DELA FLORICA

În cumpăna vremii, gândul lui strecurându-se prin primejdiiile și liniștea vorbei lui, cădea în liniștea. Înțelepciunea lui a fost pentru țară și popor fundament de credință și propășire.

Și s'a prăvălit ca o stâncă uriașă, făcând un popas nădejdiilor și întrerund depănarea gândurilor de înaintare. Nu mai e el cu energia lui sobră, cu încredințarea lui imperativă, pentru binele țării românești, cu iubirea adâncă, adevărată până la misticism a neamului, cu entuziasmul cel mai constructiv, ce a lucrat țara. El nu mai e. În față e mormântul. Mormântul aceluia, care a biruit toate piedicile și a înfrânt toate dușmăniile, ca să-și cinstească țara și neamul. Ion Brătianu a făcut cele mai glorioase capitole din istoria României. Sub conducerea lui, s'au împlinit toate poezile conștiinței și ale instinctului național.

Pe călăuză lui, s'au înscris în trudita viață a poporului român, paginile de mare patriotică ale unirii fraților și de eliberare a hotarelor care umileau istoria și geografia românilor.

Acum, când chemarea lui avea rost și întru întărirea zidirii țării noi

P O E Z I E

MIHAIL SEBASTIAN

CÂNTEC INCHIS

Unde acest cântec de seară se spune singur,
unde aceste vorbe în sinea lor se ascund,
o tristețe începe din oricare parte,
precum în amintire un pământ rotund.

Ești tu ceas al meu, întârziat în vreme
ca o mână subțire pe un umăr,
și cobori tu glasuri știute și vechi
să le cântărească târziu și să le număr ?

Aproprie-se limpede cel din urmă glas
pe monotonia lui să fie atât de prelungă
pe cât cuvintele aproape de tăcere
și pe cât tristețea lor tristețea lui s'o ajungă.

G. TALAZ

CUNOȘTINȚA

Tu-mi prețiați un om și mă lași cu el ;
Are ochi albaștri, mâini ca noi la fel,
Însfârșit cum oameni întâlnești mereu,
Dar din omu-acesta ce știi oare eu ?

Gazdă voi fi bună îi voi da ospăț,
Datinile casei eu am să-l învăț,
Dar în noaptea lui
Trepțe cum să sui,
Cum să aflu oare de nu are'n gând
Să se schimbe'n fiară, omu-acest plâpând ?

Mintea lui dincolo nu pot să-i cîntrec ;
Cum să știu de n'are cuib de viespi în creier ;
Cum să știu de n'are viperi în rărunchi,
Și a urii lepră rană pe genunchi ?...

Îl primește cu dargul ce primești un om,
Și-i voi fi ca toamna fructul copt din pom,
Dar de nu-i cum gândul
Meu îi dăte rândul,
Până mi-i aduce 'n casă încă unul
Căinii mei așteaptă să le dau dejunul.....

FOCIONI MICIACIO

VOM ÎNTÂRZIA

Vom întârzia spre minunata trecere în tihna după amiezilor
de Octombrie
pe drumurile limpezi ce-au ruginit moleculul vis al frunzelor
[căzute.

Cu stelele de lut, din smaltul cerului de toamnă s'ar coborî,
lumină din lumină, în foșnet greu de somn, pasări obosite.

Mai știi visa în odinioară, lângă întinsuri reci de ape,
cu sufletul ce fu atunci freamăt, în cântec și umilință ?

Departeești și de ași putea să cred cum toate gândurile spove-
[dese
că iar vei reveni, în cuibul părăsit or licări nădejdi de iubire...

ADRIAN SAFU

PEISAGIU MARITIM

Burzuluite valurile mării
Spală covata 'n care zac uitate
Din gol, nici un surâs nu se abate,
Să liniștească zvonul de bulboană
Și lumea-'nspăimântată-o ia la goană...

Perdută din privirea tuturor — o barcă
Oscilează pe-ascuțisuri reci de val,
Năzuitoare de-a răsbate pân 'la mal ;
Dar, strânsă 'n grebeni — de 'nvelișul mării — scund
Săgeta adâncimea pân-la fund...

Funingeni suri — din hornuri largi — plutesc
— Roi de albini — peste vapoare ancorate,
Sub ochiul mat al farului : — singurătate :
Când marinarii obosiți — cu șușele pe ceafă,
Zvârl la rișcă, ultimul pitac — din leafă...

TRAIAN TANA

SURÂSUL DIAMANTELOR

Cu diferite unelte lărgind pereții subteranei solitare
Strângea diamantul cu supremă aviditate
Și succesele tardiv acuzate
Aduceau ușoara alinare.

Acolo s'a hrănit cu râme, coropișnițe, scorpioni și broaște,
Cu aer acru și întunecat ;
Acolo cu incisivii imposibilului s'a luptat
Sperând că noua eră se va naște.

Câteodată își adormea creierul pe brațul gol
Și în visul purpuriu vedea
Cum podoaba de diamante în razele soarelui se oglindea
Și toată fericirea numai lui îi dă ocol.

Și când lumina inimei pământului în saci a fost adunată
Când eterna noapte întunecoasă a părăsit
Lumina soarelui 'n orbit
Și 'n aceeași lumină toate diamantele surăseră deodată.

RALPH CHEYNEY

CERCURI

Sunt obosit de cercuri — închise destine —
Ce'n ele mă strâng și mă opresc,
Cari mă aruncă din nou în mine
Și nicăeri nu mă vor duce.
Vreau linii drepte,
Chiar dacă formează o cruce.

trad. C. I. ș.

VINO VATUL

F. ADERCA

omul e treaz mereu și tot treaz e și când se întinde în pat după o zi de muncă amarnică și pe urmă se pomeneste că se scoală dimineața, fără să știe când și cum a dormit o zi întreagă înegurată, din amurg până'n răsăritul soarelui.

Ce s'a petrecut?

S'a sfâșiat parcă deodată pânza nopții? Că m'am simțit luminat și dogorât de flacăra soarelui uriaș care stă ascuns dinapoi, și așteaptă și el timpul să se ridice odată cu dimineața în văzduh. Eu visuri n'am. Dorm bustean. Și visul ăsta m'a făcut să ridic capul de pe pernă și să oftez... Când am deschis ochii, la început n'am știut dacă n'am deschis cumva ochii tot în vis. Perdeaua cea mare și subțire ca firul de păianjen care împodobește partea de sus a ferestrei, dela căpătâiul băiatului, luase foc. A fost ca un șarpe care a țâșnit parcă deodată din capul lui Ionică, a cuprins fereastra toată și s'a mistuit în tavan. De pe urma trecerii acestei vipere de lumină au rămas stele pe galeria care a prins să fumeze și să ardă.

Băiatul sărise în picioare, în mijlocul patului și privea spre tavan, cu ochii lui mari albaștri, pe unde fugise balaurul focului. L'am văzut tremurând și întinzând un braț către noaptea odăi mele. Mă chema într'ajutor. Se gândise la părintele lui și rostise poate și numele ăsta mare al omului care e tată.

Știu, ar fi trebuit să mă reped din culcuș, să dau de-o parte lampa de unde pornise incendiul, să mă urc pe fereastră, să zmulg cu amândouă mâinile galeria aprinsă și s'o arunc afară din casă. Balaurul care dăduse ocol frunței lui Ionică și Ionică îl văzuse, trebuia ucis de mâna mea, a tatălui care poate face toate vitejiile pentru copilul lui și toate minunile.

Dar eu atunci n'am făcut nicio viteză, și nicio minune. Am dat numai un răcnet jalnic și răgușit dintr'un gâtlej cu vociile amestecate, ca o vită injunghiată pe jumătate.

Nevasta a sărit speriată, a dat fuga, a luat băiatul, l-a dus la bucătărie și ina- poindu-se cu scara și căldarea cu apă, a stins galeria și a stropit scântele și cărbunii depe jos.

Eu rămăsesem înțepenit la marginea patului, cu picioarele pârtoase afară cu creștetul gol înghețat într'o sudoare urâtă, clănțănind din dinți.

Ionică mi-a auzit răgetul și m'a văzut în starea asta.

Când l'a adus mâsa, m'am ridicat să-i iau în brațe, să-l culc alături de mine... Am început să râd și să-i spun hazuri.

Băiatul n'a vrut. A cerut să doarmă tot în pătuțul lui.

Uite-l, doarme... Are cartea cu urși la căpătâi.

Nevasta s'a culcat și ea.

Eu nu pot să dorm.

Stau de vorbă cu dumneata.

Sunt vinovat, de bună seamă. Ar fi trebuit să fiu un tată adevărat. N'am fost. Ionică și-a dat seama că focul e mai puternic decât tatăl lui. Focul nici nu-l ajunsese și tatăl a fost înțepenit de groază și a gemut.

Nu e întâia oară când mă simt vinovat în fața lui.

De ce m'o fi pedepsit Dumnezeu atât de greu, dându-mi un băiat de care să mă tem? Eu n'am cerut un prinț... De ce nu

mi-a dat și mie, ca atâtor tați, o droaie de țânci murdari, gălăgioși și mănăcioși. Eu am pe Ionică — unu! singur, și care nu știe decât să privească uimit. El nu râde. Ai mai pomenit copil care să nu râdă?... M'am dat de-abușilea, de-atâtea ori, m'am ascuns sub masă, m'am ridicat cu scaunul în cap, m'am travestit în femeie, am scos limba, am făcut ca pisicile și ca măgarul... Ionică, subțire, nalt, cu fruntea lui ca un luceafăr ridicat deasupra talazelor verzi în noapte, se uita la mine cu ochii mari, albaștri și reci. Mi se părea că e un rege minuscul, de hazm, în zale de argint că va pune mâna la coapsa lui tare și va zmulge o sabie ca un fulg de oțel, să-mi reteze capul ăsta caraghios...

Întâmplarea cu focul crezi că m'a umilit mai mult decât eram până acum în ochii băiatului?...

Din lumea lui de hazm de unde vine, unde nimic nu e pe jumătate, pocit și în degradare, unde toate sunt desăvârșite, cu puterile lui cele proaspete care-l conștănesc de dinlăuntru, întreg, mare și răsunător, ce însemn eu pentru Ionică?

Ce-i pot eu arăta în lumea asta?...

Îți spun drept că mă simt vinovat ori-decâteori plouă și îl duc de mână pe stradă, ud. Mă opresc adesea cu el în fața baracei de lemn din fundul curței; el intră înăuntru și eu îl aștept afară. Imi vine să fug în lume!... Trei pisici au plâns o noapte întreagă pe maidan și a doua zi, când am trecut cu Ionică pe lângă Iesurile umede, am întors capul rușinat și vinovat de moartea lor și i-am arătat altceva, în capul străzii — unde un căruțaș bătea cu varga un cal chior și bătrân înhamat la o căruță cu opt mii de chilogramme de lemne.

Crezi că mie-l rușine până și de foamea cu care în familia noastră ne mândream? Nu pot să mai sufăr masa. Mănânc în cruntat în fața lui Ionică și așa vrea să pot înghiți fără să mestec. În fiecare ominează mă desgolesc până la brâu și frec pielea cu săpun și cu apă — Ionică mă vede.

Măsa îl spală și pe el în fiecare Vineri seară cu apă fiartă. Îți spun drept, trec în săliță și plâng cu disperare înghițând lacrimile să nu mă vadă, să nu mă audă nimeni. Ionică știe că e băiatul meu și că eu n'am putut să am un băiat care să rămăde de-apururea tare, curat, ca aurul și ca cerul, precum nu l'am adus într'o lume în care legile hoitului, ale putoarei și ale putreziciunii, să nu se amestece la fiocă pas cu legile vieții lui de prinț și ale luminei lui cerești.

Dar să nu mai vorbim...

De când îl am pe băiat, s'a clintit ceva din mine. Mi se pare uneori că asemenea lui Isus, umblu pe ape și apele mă leagă și nu se desfac. Dar tot mai nădăduesc ca odată și odată pașii să-mi alunece, talazele să fugă de sub mine și — treci mai încoace — să-ți vorbesc în ureche — să mă înghită...

St!... A adormit... Să nu-l deșteptăm!... Bine c'a adormit... N'am alt băiat. E de tînci ani, dar a crescut nalt și cam slăbucit. Nu știu cu cine seamănă, că eu sunt cu totul altfel. Nici cu mâsa nu seamănă, că mâsa e scundă și bondoacă. În neamul nostru nu s'a pomenit copil bălat și cu ochi albaștri. Am fost cu toți, și din partea mea și din partea nevestei, mai mult oacheși, totdeauna flămânzi, scandalagii și niciodată bolnavi. Ionică e subțire ca un pui de plop și aurii ca toamna. Nici nu știu din ce trăiește, că eu mănăcând nu l'am văzut niciodată. Parcă ar fi de-ajuns lumina. Am auzit că sunt unele flori care cresc în creștetul de cremene al câte unui munte și acele flori fac din lumina de-acolo de sus, de lângă cer, și hrană și căldură și culoare. Să fie Ionică dintr'un neam de oameni la fel cu acele flori?... Dar cine poate lămurii taina asta, când n'o pricep ea care sunt tatăl ei?...

Mai încet... St!... Fă-te mai încoa', să-ți vorbesc mai la ureche... Il vezi cum doarme?... Parcă nici duh n'are și trece astfel, pe apele somnului, ca un sicriș de nuc în care doarme o vioară cu căluș de diamant. Nu, nu e mort. Așa doarme el, Ionică, nici nu se cunoaște: parcă e un lăut frumos de ceară.

Adineaori s'a speriat, dar nu se mai cunoaște. Ii puseseam la căpătâi, pe poli-dioara ferestrei lampa de petrol dela bucătărie, lampa cea mică. Ii adusesem din oraș o carte care avea înfățișarea unui urs ridicat în labele dinapoi și ținând în labele dinainte o tamburină. Înăuntru cartea era scrisă toată numai cu urși: unii jucau pe vatră cu jăratec, alții se urcau în copaci, alții își pusese ră boabe de zmeură la ureche, ca cerceii, alții — albi — se băteau între ghețuri cât muntele, cu cocoloașe de zăpadă, și zideau din omăt un alt urs, uriaș, cu ochi de cărbune și o pipă mare în gură, dintr'un picior de ren. Cartea se incheia cu o vulpe albastră, cu o coadă cât o comeră. Nici n'am spus nevastă cât mă ține — că ea umblă cu papucii rupți dela Paști.

Și cum ziceam... Am pus lămpuța cu petrol, să se uite băiatul în carte până o atîpi.

Noi dormim în odaia astălaltă și lă-săm ușa deschisă. Din patul nostru, eu și nevasta îl vedem tocmai bine în pătuțul lui.

— Când o atîpi copilul, sting eu lampa! am zis nevastei.

Și ea a adormit îndată.

Cum de-am adormit și eu nu știu. Că

CU AMICUL HANS IN ȚARA LUI D'AUREVILLY

ANTON HOLBAN

— „Ce imbecili, n'au pus pe ele un om. ca să-și poată da seama privitorul, făcând proporția, de înălțimea lor”.

Seara ne oprim la Coutances și o impresie neobișnuită ne izbește: impresia unui oraș părăsit. Cu toată ora devreme — abia nouă ceasuri — străzile sunt perfect pustii, luminele stinse, numai la distanțe câte un felinar palid. Am urcat la întâmplare poteci, am colindat printre copaci mulți care lăsau pete de umbră închisă pe pământul cenușiu, am străbătut ulițe înguste și răsucite, cu surprize la fiecare întorsătură, apoi străzi largi cu case întunecoase, cu obloanele albe lucind. Câteodată câte o umbră înaltă și subțire și bănuim o biserică. Detaliile gotice dispărușeră, iar turnul apărea vaporos. Pașii noștri izbeau straniu trotuarul, vorbele noastre sunau nenatural, iar cei câțiva trecători — năluce — păreau în noapte niște hoți la pândă. De spuneau ceva, vorbele lor ni se păreau dosnice deși se auzeau dela distanță în liniștea perfectă.

Toate ferestrele întunecate. O armonie, de nu știu unde, a început brusc un cântec și atunci am avut impresia că s'au apropiat casele între ele în jurul nostru ca oamenii la o noutate, că orașul s'a strâns cu un pumn și am simțit o familiaritate binefăcătoare care mi-a descordat pentru o clipă nervii. Senzații de frică și totuși de curiozitate avidă de complacere, mă transformau într-o melancolie tragică cu ușurința cu care valul se transformă din verde în albastru. Dar armonia s'a întrerupt îndată și tot așa de brusc cum începuse, la mijlocul unei fraze melodioase. Și orașul de aproape s'a desfăcut iarăși ca mâna desfăcută cu degetele respirate. Aveam impresia că asemenea unui râu, întunerecul lichid curgea pe străzi stropind cu spume albicioase pereții.

Dela hotelul fără zgomot și lumini de lângă gară, mă uit în noapte multă vreme spre Coutances, orașul celui mai autentic provincialism pe care l'am văzut vreodată. Privesc atîntit drumul urcător, pierdut printre arbori dar nu deslușesc nimic lămurit și mă întreb ce va mai rămâne din toată această vrajbă, atunci când soarele va lumina colțurile ascunse și va trezi oamenii, ce transformări vor mai lua atâtea linii tremurătoare și negre pe drumul suitor.

13 Aprilie

Coutances este un orașel, de vreo 6000 de locuitori. (Hans mi-ar spune poate că sunt inexact, mi-ar arăta tot dezastrul unei statistice întocmite de mine și toate repercusiunile ei economice). Așezat pe un muntețel pe care îl cuprinde întreg. De aceea siragurile de arbori, stratele îngheșuite sau unele mai mari, mereu urcă și coboară. În mijloc pe vârf, o piață mai largă, cu celebra catedrală gotică într-o parte. Găsești din oraș tot felul de perspective asupra câmpiei din jur, care se întinde capricios, cu case răslețe pe ea. Iar de jos, din tren, Coutances ridicându-se îngrămădit printre pomii și reușind să se desprindă dintr-o dată, se înalță cu forță și încordare ca o fântână arteziană prin cele două turnuri ascuțite ale catedralei. Catedrala văzută de aproape e masivă și fără grația pe care goticul o pretinde. Pare lu-

crată din granit, cu linii simple, geometrice, tăiate în același bloc.

În biserica Sain Pierre clădită în secolul al XV și al XVI, într'un moment de afecție excesivă, am încercat să explic lui Hans cu ce exactitudine se pot data uneori aceste monumente, exemplificându-i aici prin detaliile renașterii (la mijloc chiar un turn întreg) grefate pe tradiția gotică. Hans a ascultat cu bunăvoință o bucată de vreme, străm-bând numai la cuvântul „exactitate”, dar o statuie din altar care-i atrăsese atenția hipnotic, îl face să mă întrerupă brusc.

— „Cine o fi oare sfântul ăsta cu echerul în mână?”. Cum nu știam, între barea l-a persecutat multă vreme și multă vreme a rămas neatent la orice i-ași fi spus...

După prânz din nou înspre mare... Granville e aranjat admirabil pe o limbă îngustă și lungă de pământ înfoiat intrat în apă. Astfel perspectiva e uneori minunată. Totuși prilejul n'a fost folosit îndeajuns și dacă într'un colț, lângă plajă, sunt câteva vile și cazinouri elegante, stratele sunt destul de comune, înălțimea e acoperită cu ulițe înguste care împiedică vederea, iar pe înălțimea cea mai înaintată și mai pitorească, o cazarmă pătrată, cu o curte mare priu prejur și cu un soldat care păzește intrarea. Marea vine domol și apa — între mare — este reținută de diguri ce seamănă cu niște jucării de copil. Culorile mării sunt de o delicatețe uimitoare, tandre, calde, mereu deschise, alături de alb și roz. Amintesc oarecum Balcicul. În fața unui colorit admirabil între verde și albastru, întins peste tot și mat, am protestat contra nămirilor de culori prea puține, când în fața mea se întinde, așa de nemărginit și de lămurit, o culoare fără nume.

Hans mi-a explicat că nu există numărul, oricât de mare ar fi, care să cuprindă toate posibilitățile de culoare. Și în scurt timp i-am dat dreptate, căci aspectul mării se schimbă îndreptându-mi aceeași atracție tiranică și pretenție indiscutabilă, iar eu, la fel nu eram în stare să dau un nume culorii noi.

Pe nisip lângă mare care vine cuminte până la mine. Soarele deabea a apus, și un colț din fund s'a colorat într'un galben discret. Și cum își lasă amurgul pe apă o bandă capricioasă trandafirie, subțindu-se în drum până la nisip. În această inserare de nuanțe delicate, parcă ar fi o față îmbrăcată într-o rochie vaporosă de gazuri multe albastru deschis aproape alb și căreia i s'ar vedea prin pânzile străvezii, carnea indecisă și tremurătoare... Pe țăru, stâncile masive...

14 Aprilie

Am scoborât cu multă greutate înălțimea Granville pe stâncile dela poale, și acum am ajuns, strecurându-mă prin granitul tăiat geometric și cu dese ochiuri de apă, la marea care se sbate tot mai aprig și uneori aruncă picăturile până la mine. Scoici înfime punctează stâncile. Vântul bate din spate, cerul s'a închis, culorile mării s'au unificat și s'au mai închis fără însă să-și fi pierdut frăgezimea de așară. Hans, după ce m'a acuzat de imprudență, a plecat pe dig spre far.

E atâtea mișcare pe mare, și totuși nemărginirea ei ne arată neputința noastră, și ne înbie la înțepenire. Deaceia lămurile cu tot pe ele par încrămășate de mult. Am impresii în genul d'Aurevilly: stâncile se îndoaie și se strâng enorme în grămezi ca niște elefanți doborâți căzuți la întâmplare cu toată greutatea asupra lor, alteori se subțiază în poteci cu crăpături mici și cu reflexe stacojii pe ele ca niște piei de crocodil. Mă uit mereu la apa mereu neîntreruptă, nu-mi închipul marginele ei și nu mi se pare că în fața mea s'a lichifiat spațiul. Și poate din neștiu ce motive, de privesc cerul în ziua cea mai clară, nemărginirea lui mă turbură mai puțin.

Am ajuns, fără să-mi dau seama, pe plajă și acum impresiile mele au devenit mai convenționale. „Am luat loc, obiceiu de rigoare, pe nisip. Câțiva copii se joacă cu tot felul de forme, mamele și privesc dulce odraslele. Decorul se armonizează la fel ca la noi, când se amesteacă covoarele turcești printre scoarțele naționale, și în fața valurilor, făcut mic împotriva vântului, cu fularul înodat, cu pălăria înfundată, cu umbrela alături și buzunarele pline de ziare, mă simt un personaj comic...”

Hans s'a infuriat pe mine. I-am spus că intenționez să-l pun în impresiile mele și mi-a pretins să-i citesc pasagiile în care l-am pus.

Bine înțeles, nu i-au plăcut și a găsit totul inexact. M'a făcut răutăcios și i-am replicat că se teme să nu-i strin reputația de faute de provincie. Și totuși are dreptate, recunosc că poți să ai suflet poetic și să întrebuințezi busolă, că l-am văzut uitându-se la mare, că uneori el merge pe stânci în timp ce eu stam locuț, și că a făcut chiar două imagini: odată a comparat o vilă cu o cutie de chibrituri (ceace poate s'ar explica, cu toate variațiile formelor vilei, prin cine știe ce combinații geometrice), dar mai ales a găsit o imagine plină de savoare, spunând că vilele îi fac impresia a fi făcute din miez de pâine.

Oamenii sunt complicați, se găsesc în ei toate variațiile.

Deosebirea între ei o fac cantitățile în care se găsesc ele. Și de ce n'o fi vrând să înțeleagă Hans că exactitatea nu e o calitate mai puțin prețioasă ca vagul poetic?

15 Aprilie

Am ajuns ascară la Avranches, unde noaptea am răătăcit pe sub ploaia care a reînceput, fără să fi parvenit să ajungem în oraș. Și astăzi, de dimineață de tot, sub un cer minunat și umed încă, am plecat spre celebrul Mont Saint Miche. Un orașel de câteva zeci de case așezate la întâmplare și îngheșuite unele peste altele pe o stâncă de granit cu o circumferență de 800 de metri, se înalță așa încercat, subțindu-se și ascutindu-se comic prin biserica și mănăstirea celebră, cu turnul firav în vârf. Împrejurul orașelului nisipul împrăștiat pe mai mult de 10 kilometri care la marea maree, e acoperit printr'un gest fantastic de marea din fundul peisagiului. Drumul înălțat și subțire care la Veneția, se oprește la porți iar înfățișarea târgului mărindu-se mereu la apropiere și totuși putând să-l cuprinzi întreg dintr'o privire, este una din minunile Franței. O stradă pitorească trece pe

CÂRDJALI

A. S. PUȘCHIN

Cârdjali era de origină bulgar. Cârdjali în limba turcească înseamnă brav, viteaz. Numele lui adevărat nu-l știu.

Cârdjali cu tâlhăriile lui băgase groaza în toată Moldova. Ca să dau oarecare idee despre el, povestesc una din isprăvile lui. Într-o noapte el și cu arăutul Mihăilachi, au călcat o colonie bulgărească. I-au dat foc din două părți și-au început să umble din colibă în colibă. Cârdjali tăia, iar Mihăilachi ducea prada. Amândoi strigau: Cârdjali! Cârdjali! Toată colonia s'a împrăștiat.

Când Alexandru Ipsilanti a proclamat răscoala și a început să-și adune oaste, Cârdjali aduse la el câți-va din vechii lui tovarăși. Adevăratul scop al eteriei ei îl cunoșteau, însă războiul le dădea ocaziunea să se îmbogățească pe spinarea turcilor și poate și a moldovenilor, lucru care li se părea mai sigur decât scopul eteriei.

Alexandru Ipsilanti era într-adevăr viteaz, însă nu avea calitățile necesare rolului, pe care și-l luase așa de înflăcărat și fără chibzuială. Nu știa să se poarte cu oamenii cu care era silit să comande pe eteriști. Ei nu aveau încredere în el și nici nu-l respectau. După nefericita luptă, unde a pierit floarea tinerimei grecești, Iordachi Olimpiuti îl sfătuia să se retragă și el îi luă locul. Ipsilanti fugi la granița Austriei, și de acolo dădu drumul oamenilor lui blestemați, pe cari li numi neascultători, fricoși și nemernici. Acești fricoși și

nemernici, în mare parte, au pierit între zidurile mănăstirei Secul, sau pe malurile Prutului, apărându-se disperat contra dușmanului, de zece ori mai puternic.

Cârdjali se găsea în detașamentul lui Gheorghe Cantacuzen, despre care se poate repeta cele spuse despre Ipsilanti. În ajunul luptei dela Sculeni, Cantacuzen cere autorităților superioare rusești permisiunea de a intra în carantină la noi. Detașamentul rămăsese fără comandant; însă Cârdjali, Safianos, Cantagoni și alții nu aveau nevoie de comandant.

Lupta dela Sculeni n'a descris-o nimeni, mi se pare, în întregul și îndușătorul ei adevăr. Inchipuți-vă șapte sute de oameni arnauți, albauezi, greci, bulgari și tot felul de vagabonzi, neavând idee de arta războiului, retrăgându-se din fața a cincisprezece mii de călăreți turci.

Acest detașament se strânse la malul Prutului și așeză diinaștea sa două tunușoare mici, găsite la Iași, în curtea domnitorului, din care se trăgea întâmplător, numai la onomastica domnitorului sau la anumite serbări. Turcii ar fi fost bucuroși să pună în funcțiune proiectilul, însă nu îndrăzniră fără permisiunea autorităților rusești; proiectilul fără îndoială, ar fi căzut pe malul basarabean.

Comandantul carantinei, (acum mort) care slujise patruzeci de ani în armată, nu auzise de când se născuse

suerătura glonțului, însă aici îi dăduse Dumnezeu să audă. Câte-va îi zărnăiră pe lângă urechi. Bătrânul se supără strașnic și certă pentru aceasta pe maiorul de la regimentul de vânători pe deștri, care se găsea pe lângă carantină. Maiorul neștiind ce să facă, alergă la rău, peste care se hărțuiau răsculații, și-i amenință cu degetul. Răsculații văzând asta, s'au întors și au fugit, și după ei întregul detașament turcesc. Maiorul care a amenințat cu degetul, se numea Horcevschi. Nu știu ce s'a întâmplat cu el.

A doua zi, turcii au atacat pe eteriști. Neîndrăznind să facă uz nici de proiectile, nici de bombe, s'au hotărât, după obiceiul lor, să facă uz de arma albă. Lupta a fost sângeroasă. S'au tăiat cu iataganele. În partea turcilor s'au observat lănci, neexistente până acum la ei; aceste lănci erau rusești.

„Necrasov-iștii“ se luptau în rândurile lor. Eteriștii, cu permisiunea împăratului nostru, puteau să treacă Prutul și să se ascundă în carantina noastră. Ei începură să treacă. Cantagoni și Safianos au rămas cei din urmă pe malul turcesc. Cârdjali rănit în ajun, zăcea deja în carantină. Safianos a fost omorât. Cantagoni, om foarte gras, a fost rănit de o lance în abdomen. El cu o mână ridică sabia, cu cealaltă apucă lancea dușmanului, o împlântă mai adânc în sine și în acest fel putu să ajungă cu sabia pe omoritorul său, cu care căzu împreună.

sub porțile multe și vechi și urcă imediat la mănăstire, iar pe părți restaurantele la modă și magazinele cu vase, cărți poștale, tot felul de amintiri, și vânzătorii cari ca și în orient se țin după tine ca să cumperi. Nici un magazin de haine sau comestibile, nu e loc pentru așa ceva pe stâncă. Aprovizionarea se face zilnic dela 10 kilometri. Mănăstirea cu biserica în mijloc a servit pentru călugări, apoi ca închisoare celebră. Biserica clădită la în-crușarea romanicului cu goticul, nu dă o impresie unitară, dar detaliile sunt admirabile. Niște minuni de grație și de proporție sunt le refectoire des moines, le refectoire des hûtes și le cloître. Dela mănăstire te poți coborî și dealungul zidurilor crenelate care încing micul munte și depe trepte ai perspective asupra mării și a nisipului, neprețuite.

L'am părăsit pe Hans, ocupat să cumpere cărți poștale și amintiri. E o vecinică întrebare pentru mine cum pune el mai mult entuziasm și grabă pentru niște copii, înainte de a fi privit mai de aproape însăși originalul magnific. L'am regăsit însă iute, strada unică și mică te dispensează de multe căutări.

Amândoi am înconjurat muntele ca să-l vedem din toate părțile, dar deabea ne puteam ține echilibrul pe stâncile mici așezate pe lutul moale și periculos și am ajuns la porți înainte de a fi avut prilejul vre-unui minut de meditație. Am urcat din nou pe ziduri, ca să-i arăt lui Hans perspectiva, dar el se uita mai mult la fotografiile depe stradă. Am avut prezența să mănânc într'un restaurant deasupra nisipului, el a vrut un altul unde să fie lume multă. Am sfârșit prin a ne despărți iarăși. Dela restaurant am privit îndelung la nisipul neted dungat de

fire subțiri de apă rămasă încă. O insulă mică dar cu multe falduri puternice se ridică și ea pe nisip: Tombalaire. Doi turiști cu picioarele goale și cu sacul la spate porniți pe jos, s'au depărtat înspre mare. S'au micșorat mereu, au devenit două puncte înainte de a dispăre cu totul. M'am ridicat privind dintr-o ochire tot muntele cu gândul că nu mai am ce face, și-am coborât la tren. Hans a venit, și el exclamând triumfător că n'a văzut primbându-mă prevăzător pe lut prin luneta muzeului din vârf. În trenul care ne depărta, mă întrebam de ce după atâta entuziasm, plecam pripit.

Poate pentru că îngrămădirea de case și nisipul neted îmi dădeau impresia unei jucării admirabile. Căci luna fusese acum avară și nu-mi trimisese lumina fascinatoare pe valuri, și marea rămăsese departe și cumințe, dungă albastră pe orizontul alb și nu se deslănțuise pe nisipul gălbui cuprinzând insula Tombalaire și zbătându-se pe zidurile dela Mont Saint Michel, aducând aici miros, lumină și viață.

16 Aprilie.

Dimineața din nou la Avranches. Pe sub ploaie, și vizităm în fugă orașul înainte de a pleca spre Paris. O potecă lungă pe deal, câteva străzi, un donjon, grădina publică, mândria orașului, cu alei largi și îngrijite, cu straturi de flori parfumate. Iar depe terasă, o priveliște magnifică: o întindere enormă verde cu case și copaci așezați capricios, cu drumuri răsucite străbătând întinderea subțire ca niște panglici, iar departe, nisipul cu dungi lucioase în mijloc cu Mont Saint Michel care de aici își netezește conturu-

rile, își unifică în sunbru culoarea și pare conic lângă câțiva palmieri curentelee calzi ale apei o piramidă egipteană, iar departe de tot, marea...

Și acum ne întoarcem din nou la Parisul pe care-l cunoaștem prea bine și unde, în diversitatea spectacolului, ne-am deprins să vedem numai gesturi identice și să trăim zilnic aceleași mici evenimente și unde am devenit imuni la vraja Luvului singuratic la capătul grădinilor sau Senei tandre. O ultimă odă deci locurilor, unde dacă n'am găsit prea eloquentă culoarea locală, normandă, așa de ispititor descrișă prin cărți mi-a surâs în schimb Sfânta Tereza netezindu-și buclele blonde prea sinuase, și Barby ne-a descoperit atâtea taine pe care singur n'ași fi fost în stare să le hănuiesc. Am văzut o Franță pe care la noi așa de puțin o cunoșc, provincială, naivă și încântătoare. Am văzut bisericile vechi, mici și uneori enorme. Și am văzut mai ales marea dela care cum îți se întâmplă când te despărți de cineva prea iubit — n'am știut cum să-mi iau rămas bun, dar care mai tremură încă în mine.

Noaptea a căzut, iar ploaia curge mereu încheind excursia în același fel cum începuse...

Și-acum Hans, care stai amărât într'un colț, de nu ne-am înțeles tot timpul, îți voi fi totuși recunoscător, m'ai făcut să văd imaginile dublu dar neidentice, înmulțindu-mi astfel impresiile, mi-ai temperat brismul și ai ajutat, măcar uneori, ca observațiile mele să fie mai exacte. Am sosit Hans, iată gara ticsită, scoate bun și roz Hans busola și calculează precis pe unde vom ajunge mai iute acasă.

ANTON HOLBAN

Totul era isprăvit. Turcii au rămas învingători. Moldova a fost curățită. Aproape șase sute de arănuți s'au împărțiat prin Basarabia; neștiind cu ce au să se hrănească, erau, totuși, recunoscători Rusiei pentru protecțiunea ei. Duceau o viață fără lucru, nu însă desfrănată. Se puteau vedea întotdeauna în cafenelele — jumătate turcești ale Basarabiei, — cu ciubuce lungi în gură, sorbind drojdia de cafea din ceșcuțe mici. Jilețele lor înflorite și pantofii roșii mult purtați, începuse să se jerepească, însă scufia moțată tot într-o parte era purtată, și iataganele și pistoalele se arătau de după brățele late. Nimeni nu se plângea de ei. Nu se putea gândi că acești săraci liniștiți, au fost renumiții tâlhari ai Moldovei, tovarășii lui Cardjali și că el însuși se găsea printre ei.

Pașa, guvernator al Iașilor, află despre asta și în baza convențiilor de pace, ceru dela autoritățile rusești, extrădarea tâlharului.

Poliția încenu cercetările. Aflară că, într'adevăr, Cărdjali se găsește în Chișinău. Il prinseră în casa unui călugăr fugar, seara, pe când lua masa, șezând pe întineric cu șapte tovarăși.

Pe Cardjali îl puseră sub pază. El nu încercă să se ascundă și arată că el este Cărdjali.

— Inșă, adăogă el, de când am trecut peste Prut, n'am atins nici un pâr din avutul străin, n'am supărat nici pe cel din urmă țigan. Pentru turci, pentru moldoveni, pentru bulgari, s'a isprăvit, sunt tâlhar, dar pentru ruși sunt oasne.

Când Safianos, trase toate gloanțele, a venit la noi în carantină, luând dela rânjiți pentru ultimele încercături, nasturi, cue, lăntușoare și mânerele iataganelor, eu i-am dat douăzeci de galbeni și am rămas fără bani. Dumnezeu vede că eu Cărdjali am trăit din pomână! Pentru ce acum rușii niă dau dușmanului meu?

Dună asta Cărdjali tăcu și așteptă liniștit voia soartei lui.

Nu așteptă mult. Cărmuirea nefiind obligată să privească la tâlhari din partea lor romantică și la drentatea convingătoare a cererilor, porunci să-l trimită pe Cardjali la Iași.

Un om inteligent și de inimă, în vremea cea, funcționar tânăr și neînsemnat, astăzi ocupând un post important mi-a descris întocmai plecarea lui.

La poarta închisoarei stătea căruța de poștă. Poate, D-vs. nu știți, ce e a ceea căruța de poștă. Acest cărucior scund, împletit, la care încă nu de mult se înhamau de obicei șase sau opt gloabe. Moldoveanul mustăcios, cu căciula de miel, șezând călare pe una din ele, la fiecare minută striga și pocnea din biciu și globușoarele lui alergau într'un trap destul de mare. Dacă una din ele stătea, o deshăma cu injurături grozave și o lepăda pe drum nefngrijindu-se de soarta ei, fiind convins că la întoarcere o va găsi în același loc pascând liniștit pe câmpia verde. Nu rare ori s'a întâmplat, ca drumețul plecat dela o stație cu opt cai, ajungea la alta cu doi. Așa era cu cincisprezece ani în urmă. Acum în Basarabia rusificată s'au introdus căruța și hamurile rusești.

Astfel de căruță stătea la poarta închisoarei în anul 1821, în una din ultimele zile ale lunii Septembrie. Jidoavce cu mânicele largi și cu pantofi ce plescăesc, arnăuți cu îmbrăcămintea lor pitorească și ruptă, moldovence bine făcute, cu ochi negri și cu copii în brațe, înconjurau căruța. Bărbații păstrau tăcerea, femeile așteptau ceva eu nerăbdare.

Poarta se deschise și câți-va ofițeri de

poliție oșiră în stradă; după ei doi soldați aduseră pe Cărdjali în fiare.

El părea că are treizeci de ani. Trăsăturile feței lui oacheșe erau regulate și aspre. Era de statură înaltă, lat în spate, și în general se putea imagina o putere fizică neobiceșuită. Turbanul pestriț, așezat într-o parte, îi acoperea capul, un brâu lat înconjura mijlocul subțire; haina din postav gros albastru, cutele largi ale cămășii, căzând până deasupra genunchilor și frumoși pantofi compuneau portul lui. Infățisarea sa era mândră și liniștită.

Unul din funcționari, un bătrân cu fața roșie, într-o tunică eșită, la care se legănau trei nasturi, strănse cu ochelari nodul vânat, care la el înlocuia nasul, desfăcu o hârtie, și fornăind, începu să citească în limba moldovenească. Din vreme în vreme el arunca câte o privire trufașă la încătușatul Cărdjali la care probabil se referea hârtia. Cărdjali îl asculta cu atenție. Funcționarul isprăvi titlul, așeză hârtia, strigă groaznic la lume, noruncind să facă loc și dădu ordin să aducă căruța. Atunci Cărdjali se adresă lui și-i spuse câteva vorbe în limba moldovenească; glasul îi tremura, fața i se schimbase; încercu să plângă și căzu la picioarele funcționarului, zurlind lanțurile. Funcționarul, speriat, sări îndărăt, soldații voriră să ridice pe Cărdjali, însă el se sculă singur, își ridică lanțurile, păși în căruță și strigă: haide; Jandarmul se așeză lângă el moldoveanul pocni din bici și căruța plecă.

— Ce v'a spus Cărdjali? întrebă tânărul funcționar pe polițist.

— Ei vedeți, m'a rugat, răspunse, răsând, polițistul, să mă interesez de nevasta și corii lui, care trăesc într'un sat bulgăresc, nu departe de Chilia, se teme să nu suferă și ei din cauza lui. Pororu-i prost.

Povestirea tânărului funcționar m'a mișcat mult. Mi-era milă de bietul Cărdjali. Multă vreme n'am știut nimic despre soarta lui. Trecuse câți-va ani, când m'am întâlnit cu tânărul funcționar. Ne-am vorbit despre trecut.

— Dar cu prietenul d-tale Cărdjali? întrebai eu: nu știi, ce s'a mai întâmplat cu el?

— Cum nu, știu, răspunse el, și-mi povestii cele ce urmează:

Cărdjali, adus la Iași, fu prezentat pașei care îl condamnă să fie tras în teapă. Pedeapsa o amânără până la oarecare sărbătoare. Până atunci îl închiseră în puscărie.

Pe prizonier îl păzeau șapte turci (oameni de rând și în suflet tot așa de tâlhari ca și Cărdjali); ei îl respectau și cu lăcomia obiceșuită tușuror orienta-

lilor, ascultau povestirile lui ciudate. Intre paznic și păzit se stabilesc legături strănse. Într'o zi Cărdjali le spuse:

— Fraților! ceasul meu e aproape. Nimeni nu poate fugi de soarta lui. În curând noi ne vom despărți. Aș fi vrut să vă las ceva ca amintire.

Turcii desfăcură urechile.

— Fraților, acum trei ani, continuă Cărdjali, când tâlhăream, cu răposatul Mihăilachi, am îngropat în câmp nu departe de Iași, un cazan cu galbeni. Se vede că nici mie, nici lui nu i s'a covenit această comoară. Așa să fie, luați-o voi și împărțiți-o cu dragoste.

Turcii cât n'au înebunit. Se gândeau numai, cum să găsească locul tainic? Gândiră, gândiră și hotărâră că chiar Cărdjali însuși să-i conducă.

Veni noaptea. Turcii luară lanțurile dela picioarele prizonierului; îi legară mâinele cu sfoară și se îndreptară cu el la câmp.

Cărdjali îi conduse, ținând direcția, deal un deal la altul. Au mers mult. În sfârșit Cărdjali se opri aproape de o piatră, măsură doisprezece pași spre sud, bătu din picior și spuse; aici.

Turcii se pregătiră. Patru scoase iataganele și începură să sape. Trei rămăseră de pază. Cărdjali se așeză pe piatră și începu să privească la lucrul lor.

— Ei, ce e, de grabă? întrebă el: ați găsit-o?

— Nu încă răspunseră turcii și lucrau de curgeau sudorile de pe ei.

Cărdjali începu să arate nerăbdare.

— Ce oameni, vorbi ei; nici să sape cum trebuie nu pot. Eu aș fi isprăvit treaba în două minute. Băieți! deslegați-mi mâinele, dați-mi un iatagan.

Turcii începură să se sfătuiască. El ce? îi deslegăm mâinele, îi dăm un iatagan. Nu-i nevoie? El e unul, noi șapte, și turcii îi deslegară mâinele și-i dădură un iatagan.

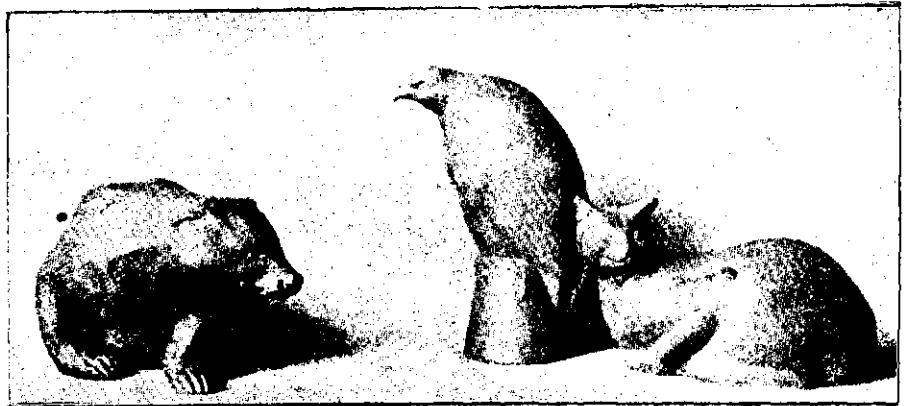
În sfârșit Cărdjali era liber și înarmat. Ce trebuie să fi simțit el. El începu să sape cu îndemănare, paznicii îi ajutau... De odată el înfipse iataganul într'unul din ei și ținând oțelul în pieptul lui, îi smulse de după brâu două pistoale.

Restul de șase, văzând pe Cărdjali înarmat cu două pistoale, fugiră.

Cărdjali tâlhărește acuma împrejurul Iașilor. Nu de mult a scris domnitorului, cerându-i cinci mii de galbeni și amenințându-l, că în caz când nu-i va plăti la vreme, dă foc Iașilor și va ajunge chiar până la domnitor. I s'au plătit la vreme cinci mii de galbeni.

Astfel a fost Cărdjali.

Trad. din rusește
de CONST. G. NICOLAU

critica literara

EUGEN GOGA:

Cartea facerii

— Roman —

Romanul acesta e conceput și scris pe o linie dreaptă cu toate dibuirile contradictorii dela început: pe linia tuturor romanelor ce s'au scris până acum. Plasat într'un cadru eminent epic — războiul — și tratat cu o îndemănare ce te întrighează mai ales că pe alocuri slova se prăbușește scurt, cartea pare a fi scrisă de doi. Unul care a văzut și a notat cu intuiția sănătoasă, fără artificii, ce rupe numai viața din viață, a neliteratorului care mai totdeauna când se apucă serios să scrie, cu credință și dărzenie, o nimerește. Și altul, literator cu dexteritate excelentă care fură din amploarea vieții ce se sbate sub slovă și o apasă cu scrupulozități de stil.

Eroul romanului Andrei Retezeanu nu e, cum se obișnuiește mai în toate romanele românești un desrădăcinat rural. Înaintașii lui, boeri, încă de mult n'au cunoscut criza aceasta. Psihologia lui Andrei Retezeanu suferă și-si crispează liniile puternic trase, de boer autentic, intoxicată de un cosmopolitism romantic de proveniență livrescă. E un intelectual de un doctism contemplativ care pus în fața scăderilor țării sale reflectează trist, pe acest plan. Nu e acea atitudine de umană intelectualitate, morală, ce o găsești la eroii romanelor rusești cosmopoliți și ei, în fața ororilor ce se leagă cu ancestralitate pământului lor. Andrei Retezeanu ca *un român* literaturizează. Emoția sa e pe planul estetic și mai puțin pe cel social-politic, deci moral. Nu știu dacă Andrei Retezeanu a un tip veridic cu realitățile sufletesti din prețuia războiului trecut, dar respiră o viață minoră. S'a întâmplat aci, ceace se întâmplă cu toți „eroii principali”. Desfăcuți introspectați și puși totdeauna în față, se pierd în jumătate din paginile romanului și în special în cazul din urmă jenează — fiind prea aproape — reprezentarea cetății și imaginea iese difuzată.

Astfel atenția se îndreaptă spre colțuri epizodice unde viața vrăjește nestingherită.

Și nu pot să nu inscriu aci un regret că romanul românesc utilizează chiar în cele mai bune cazuri planul romanului-novelă în care totul gravitează în jurul unui erou și orice amănunt e pus numai ca să încercuiască voit un punct convergent. Poate că această insuficiență să fie cauzată de cadrul încă simplu în care se sbate viața românească, viața diversă și amplă a orașului nefiind încă deplin cucerită de sufletul nostru. Am aminti în această direcție și în cadrul romanului d-lui Eugen Goga, romanul lui Zola „La débacle”. Eroul acestuia Jean se mișcă în mijlocul vieții romanului său de proporții uriașe (câteodată depășind viața reală prin patosul viziunii) epizodice, cum se mișcă orice la viața reală.

Incolo, romanul d-lui Eugen Goga e realist slovă în care e scris e directă și precisă.

Desprindem câteva tipuri vii și mai ales noui pentru epica românească: colonelul Stănescu antipod psihologic lui Andrei Retezeanu, fiu de țaran depe Ialomița, cari păstrează în atitudinea lui asură, dar umană, dărzenia luptei cu ogorul și cu dogoarea soarelui, a strămoșilor lui depe Bărăgan.

Dar peste paginile de sbucium și sângereare plutește un parfum de alinare pornit dintre fustele de fecioară — caudare și neliniște — ale Annei-Mariei — fata sănătoasă de boer român, sora de caritate.

E o creație fericită printre atâtea caricaturi de femei române din romanele noastre inspirate la mabala.

Pentru marea frescă a războiului nostru pentru care literatura a adus puțin romanul d-lui Eugen Goga aduce o însemnată colecție de icoane adevărate.

DESPRE CONFERINȚE

Alt unde decât la fundația Carol? Urmaresc „problema individului” combinată cu a „individualității”, ce chinăie pe atâția iluștri domni profesori, cari au un imens merit, că pe lângă timpul sacrificat înaltelor catedre, păsese cel puțin de două ori pe an prilejul de a-si turbura academica luciditate cu întrebări de soiul acesta... În aula, la ora la care eram eu: rumoare, provocată de nerăbdarea cu care era așteptată ivirea conferențiarului, nerăbdare ce se dozese timp de o săptămână (intervalul între conferințe)... Și se făcu că iluștrul conferențiar începuse: Vorbele cădeau ca o ploaie de toamnă. Molecombe, seci și grele de „cenusiu”. Dezolați își strângeru paltioanele în jurul lor auditorii și unul câte unul se strecurau spre ieșire. Tot mai rar se auzia oftatul de ușurare al vreunui scaun scăput de greutatea vreunui „individ”. Conferențiarul continua cu o seninătate în adevăr academică. Imaginația sa complectă locurile ce se goleau treptat cu studenții „săi” obligați să asculte până la sfârșit (Eh! siracii) *Realitatea* (și e vorba aci de o fantezie) desigur era cu totul alta. Numai un auditor, în a doua bancă cu mâinile înfipite în prima, cu capul lungit pe mâini, ca o fiară la pândă, cu dinții strâși, continua să asculte totuș. Înghitea cu stoisism fiecare vorbă și în ochii lui se citea o speranță absurdă de eremit. Conferința se sfârși brusc ca o poteneală în acelaș ison cu care se începuse. Conferențiarul ștergându-se cu batista de o moșie și obida întrebă iritat pe ciudatul auditor:

— D-na de ce ai rămas ?

— Ca să reîncepeți.

Nu zic că între acest crochiu de fantezie umoristică și între felul cum se ține o conferință într'o sală, la noi, amenajată în acest scop, nu e aceeaș legătură ca între Dâmbovița și marea de Marmara, interesant e că *există* (nu?)

Căci, de pildă, un conferențiar combătând concepția individualității istorice la Carlyle spunea în a doua frază că „ne putând construi o individualitatea istorică după datele lăsate de contemporani, săi, trebuie să o construim în noi”. O altă conferință în tot de-alungul ei n'a fost străbătută de o idee nouă, personală. Și n'a fost onorată cu nicio sinteză concludentă, care să învețe. Căci nimeni nu tăgăduiește, cred, caracterul prin natura didactică al unei conferințe.

Asta în primul rând. În al doilea: conferențiarul dacă nu crede că e obligat să treacă prin fața unei oglinzi (nu se exclude cea de buzunar) înainte de a veni în fața publicului, nici de a lua pietricele în gură ca marea retor grec, nici de a pune mâna pe o „gramatică” de clasele primare și o deschide la „acordul subiectului cu predicatul” are însă alte datorii mai simple: Să nu țuguie buzele și să nu se plimbe cu mâinile la spate pe stradă.

CONST. PĂCLE

P. S. — Iar auditorul e obligat să se ducă numai la Fundația Carol.

NOTE BIBLIOGRAFICE

Primum la redacție cartea d-lui *Vaclav Miler*, „*Ceho-Slovacia în România*” scrisă cu prilejul împlinirii unui deceniu dela renășterea poporului ceho-slovac. D-l *Vaclav Miler*, organizatorul legiunii ceho-slovace în România, cunoscând poporul nostru de mic, a scris această carte mai mult ca un omagiu adus poporului nostru pentru largă ospitalitate ce a dat mișcării cehoslovace în acest sens, și a sugerat cu această ocazie bazele unei strânse legături între noi și ceho-slovaci. Ceace surprinde este limba corect românească în care a fost scrisă cartea, pentru cări avem toate motivele să-i mulțumim.

Alice Sturdza: „Sora Magdalena”, schițe, Editura literară a Casei Școalelor, 28 lei.

Em. Panaitescu: „Cultură și Invățământ”, Editura „Cartea Românească”.

Gallia Tudor: „Avram Iancu”, tragedie istorică în 5 acte și 9 tablouri, „Tipografiile Române Unite”, preț 100 lei.

„VIATA LITERARA”, No. 94 are următorul cuprins:

Adrian Maniu: Din dejertarii: *G. Călinescu*: Problema scrisurii; *I. Valerian*: Morala ghiftușilor; *Mircea Eliade*: Tatăl: *A. Lambriș*: Idilă; *N. N. Șerbănescu*: Teatrul rusesc; *N. Creția*: Cronici.

Versuri de *Grig. Malciu*, *V. G. Dumătrescu*, ș. a.

Note, Polemici, Reviste, La ce lucrează scriitorii, etc.

T e a t r u

IN LOC DE CRONICĂ DRAMATICĂ

N'am scris aci, despre piesele, care s'au jucat în timpul din urmă. Nici despre „Femeia la 40 de ani”, nici despre „Romeo și Julieta”, nici despre Therèse Raquin”.

Asupra celor dintâi două, am scris în „Universul”, în timpul lipsei titularului rubricii. Cu destulă rezervă asupra „femeii la 40 de ani” și ca piesă și cu interpretare; cu destulă bunăvoință despre „Romeo și Julieta”, relevând încă odată talentul d-nei Aura Buzescu și pasiunea dramatică a d-lui Vraca, dar stăruind și asupra lipsei de unitate a reprezentației.

Pe „Therèse Raquin” n'am văzut-o. E-zit s'o văd.

În numărul viitor, voi face însă darea de seamă asupra lui „Petronius” de Mircea Rădulescu.

Încerc acum să pun în discuție câteva lucruri, sperând că discuția va folosi.

Socot, că în timpul din urmă, două pasiuni sunt dominante în opinia publică. Pasiunea politică și pasiunea teatrală.

Pasiunea politică e determinată de noutatea votului universal, de amăgirea ajungerii oamenilor noui și de ficțiunile, ca să nu zic minciunile pe care entuziaștii, cari nu s'au ciocnit de duritatea experienței cred, că le pot imprăștia.

Pasiunea teatrală e rezultată dintr-o nevoie psihologică de a aprecia cu prioritate ficțiunea, de a te îndepărta iluzoriu de realitate. Aceasta mai ales, nevoia de a înfrânge realitatea mână la căutarea distracției. Și ce distracție e mai aleasă ca teatrul.

S'ar putea ca afirmația aceasta să pară gravă. Dar ce alt decât goana după divertisment, în special teatral, a împins la acea continuă și fără alegere fabricație de piese teatrale și crearea a-tător teatre, oricum înjghebate?

Și totuși toate sunt frecventate, ba în unele părți teatrul mut — cinematograful — e îmbinat cu reprezentații ușoare, cu cântece și exhibiții mai mult sau mai puțin comice.

Autorii dramatici, oamenii de teatru, experții și cronicarii au sporit așa de mult, încât ministrului artelor i-a tre-

buit vreme îndelungată, ca să poată alege pe unul dintre partizanii politici, ca să-l facă director al Teatrului Național, spre a se conforma obiceiului; ca fiecare regim politic să-și aibă și regimul său teatral. Erau așa de mulți, de serioși, de experți candidații. Dar în sfârșit a fost numit scriitorul de mână întâi, d. Liviu Rebreanu.

Și apoi încă ceva, tot din cauza pasiunii teatrale.

Au sporit actorii cu talente foarte variate, dar cu imense doruri de a fi actori angajați. Le e indiferent dacă joacă, sau nu. Le trebuie cartea de vizită, le e necesară eticheta, că sunt în teatru, secundanți ai artei dramatice.

În legătură cu această sporire și îmbulzeală a actorilor în teatru, trebuie privită mișcarea încercată de câțiva actori la Național, pentru sporirea salariilor. Numărul e baricada răspătirii cuvenite celor buni.

Dar pasiunea teatrală se deslănțue. Criteriile se schimbă repede ca și obișnuințele sociale și ca și moravurile politice.

B. CECROPIDE

GRETA GARBO

ARLETTE MARCHAL

cinematograful

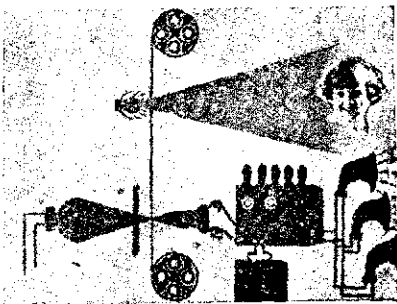
FONOFILMUL

S'a scris și s'a vorbit atât de mult în timpul din urmă despre filmul vorbitor, încât toată lumea arde de curiozitate să-l vadă și să-l audă cât mai în grabă. După informațiile noastre, primele programe de fonofilm aduse în țară vor fi prezentate peste vre-o 2 săptămâni și publicului Capitalei, dacă nu mă înșel, la Cinema Lipsicani. Publicul Timișoarei a avut cel dintâi în țară ocaziunea să admire această nouă invenție încă la începutul lunii Noiembrie. În fața unei săli arhipline, fonofilmul și-a făcut primul debut la noi cu vre-o 10 filme scurte în câte un act, fiecare reproducând fie numere de varietate cu dans și muzică, fie bucăți de muzică vocală, fie scene și tablouri din natură. Toate acestea s'au proiectat cu aparatele inventate de dr. Lee de Forest.

Sistemul americanului Lee de Forest are avantajul față de sistemul Gaumont, pe care l-am văzut la Paris, că sunetele sunt fotografiate pe aceeași peliculă care reproduce și imaginile, astfel că sincronismul perfect e asigurat și pentru cazul dacă în urma uzării unei părți din film, s'ar scurta banda prin tăieri, atât de frecvente de altcun și la filmele obișnuite.

CUM SE FACE FILMUL VORBITOR ?

Iată o întrebare, la care toată lumea dorește un răspuns cât mai grabnic și cât mai lămurit, cu toate că majoritatea spectatorilor din sălile de cinematografe nu cunoaște încă nici tehnica cu mult mai simplă a fotografierii imaginilor pentru filmul obișnuit. Presupunând însă că cetitorii permanenți ai rubricelor filmului își dau seama de greutatea tehnică ale fotografierii imaginilor mișcătoare, aceștia vor înțelege, de sigur,

Aparat de proiecție

că fotografierea simultană a sunetelor pe aceeași peliculă, pe cari se fotografiază tablourile întâmpină dificultăți și mai mari.

Transformarea sunetelor în unde aeriene e un proces natural cunoscut din fizică (optică). Pentru a putea fotografia aceste vibrații aeriene, e necesar a le transforma întâiu în unde luminoase. Acest lucru se face cu ajutorul unui microfon și al unui număr de tuburi de electroni, dintre cari unii sunt de

mică, alții de mare frecvență. Cu ajutorul unei lămpi de gaz și a unor dispozitive speciale, undele luminoase se fotografiază pe marginea stângă a peliculei pe o lățime abia de 2 milimetri, formând la proiecție o fâșie îngustă cu linii luminoase și întunecate, ce se poate acoșeri spre a nu supăra ochii spectatorilor.

CUM ARATA FILMUL VORBITOR ?

E aceeași bandă de celuloid, care însă, privită mai deaproape, se deosebește de banda filmului mut prin fâșia dantelată din marginea stângă, dintre perforație și fotografie. Această fâșie de linii mai subțiri sau mai groase, întrerupte de

Pelicula filmului vorbitor

câmpuri întunecoase, nu e altceva decât fotografia sunetelor produse cu ocazia fotografierii imaginilor pe peliculă, sunete fotografiate simultan, adică în același timp cu tablourile. Importanța invenției lui Lee de Forest stă tocmai în posibilitatea de a fotografia și sunetele odată cu imaginile, sincronizând tonurile de muzică, voce, cântare sau orice alte șgomote (bubuitul tunului, trăsnetul, uruitul trenului, vâjăitul aeroplanului, mugetul vacii, găgăitul găștelor, etc., etc.) cu tablourile fotografiate pentru film.

CUM SE PROIECTEAZA PENTRU PUBLIC FONOFILMUL ?

Întrebuințându-se aproape tot aceleași aparate și dispozitive însă în sens invers, liniile luminoase de pe fâșia din marginea peliculei se transformă din nou în unde luminoase și apoi în sunete, ce se transmit în fața sau în dosul ecranului printr'un fir electric, de unde apoi ajung la urechile publicului printr'un haut-parleur, care mărește intensitatea sunetelor recepționate.

CE NE POATE DA FONOFILMUL ?

Problema filmului vorbitor e rezolvată nu mai rămâne decât ca aparatul de fotografiat și mai ales cel de proiecție să fie perfecționat în așa măsură, încât să ne redea cât mai fidel toate sunetele din natură, dela cele mai simple până la cele

mai fin nuanțate. Deocamdată va trebui să ne mulțumim admirând sincronismul perfect dintre sunete și imagini și nu concerte simfonice sau bucăți de operă cu sunete atât de variate și complicate. Cu cât e mai bogat nuanțată o voce sau tonurile unui instrument muzical, cu atât mai greu îi este și fonofilmului să redea în mod fidel sunetele. O melodie simplă cântată la pian se apropie foarte mult de realitate, așa cum o redă astăzi fonofilmul. Sunetele stridente abundă însă îndată ce e vorba de o melodie grea, cântată de o soprană, un tenor, o vioară sau o orchestră simfonică.

Mugetul vacii, cântatul cocoșului, măcăuțul raței e redat aproape la perfecție de fonofilmul de astăzi. Nu tot așa însă trilarile privighetoarei și mai puțin modulațiile variate și bogat nuanțate ale unei primadone.

Nici gramofonele și nici aparatele de radio, ce se găsec într'un stadiu cu mult mai înaintat, nu pot reproduce la perfecție sunetele prea complicate și prea fin nuanțate.

Încercarea americanilor de a introduce dialogul în filme a dat greș. La acest eșec a contribuit de sigur și credința profund eronată că prin vorba omenească s'ar putea da mai multă viață acțiunii din film. Un model de film cu acțiune dramatică bogată și intensă este filmul *Răsărit de soare* (Aurora) al casei Fox-Film. Acesta este și motivul pentru care întreg filmul de aproape 3000 metri lungime e întrerupt abia de 28 de subtitluri. Acțiunea începe încă din actul I, și curge intens și emoționant până la sfârșit. Fără multă vorbă, fără inscripții și explicații de prisos. Îl recomand cu cea mai mare căldură tuturor cinemafililor. Ce ar fi dacă la un moment dat personajele, cari acționează într'un asemenea film, ar începe să vorbească cu glasuri metalice și răgușite, așa cum orice aparat le poate reda astăzi. S'ar împiedica numai și s'ar zăbovi acțiunea dramatică. Ba ar fi chiar o adevărată profanare. Într'un film ca acesta s'ar putea aplica fonofilmul doar în scenele cu sunete și șgomote din natură, ca: vâjăitul vântului, tunetele, uruitul vehiculelor pe străzile orașului, etc.

Acolo însă unde omul printr'o mișcare, printr'un gest exprimă de zeci de ori mai mult decât cuvintele, cred și sunt conștinși că orice vorbă-i de prisos sau mai bine, cum zice românul: Vorbă multă... sărăcie.

De aceea nu cred că există în toată Europa un singur om de specialitate, care să afirme că filmul vorbitor va putea înlocui vrednic teatrul sau filmul mut, așa cum l-am văzut și-l vedem perfecționându-se din an în an.

Și totuși, fonofilmul va avea o aplicație foarte bogată la filmele culturale și îndeosebi la jurnalele de actualitate, cât se poate de interesante și instructive și etc.

Despre asta însă cu altă ocaziune...

GHI. C. BIRAESCU

Gazetaria

aşa şi-aşa...

Printre numeroasele manuscrise primite zilnic la redacţie, am găsit o poezie intitulată „Zi de toamnă” şi semnată de poetul (?) F. Lazăr, întovărăşită de următoarele rânduri strict confidentiale şi riguroso literare :

Onor

Ziarul „Universul”
Dir. Scriitorilor (?)

Vă rog să binevoiţi a mi se publica a-lăturata anexă în ziarul „Universul” cu conţinutul ce este scris, în caz de nu vă rog respectos a mi se înapoia înapoi.

Vă salut respectos
F. Lazăr
Calea Rahovei No. 14
Loco

Poezia „Zi de Toamnă” începe aşa :

„A venit şi toamna iute din ce parte nu
(se ştie
Ş'o să treacă şi ea iute ca cellalte ano-
[timpuri]”

De sigur că da, domnule F. Lazăr va trece iute... ai dreptate... dar la noi manuscrisele, nu se „înapoiază înapoi”.

• BCU Cluj

La banchetul dat în onoarea d-lui Mihail Dragomirescu, cu ocazia împlinirii a 60 de ani, ciraci d-sale literari şi-au pus imaginaţia şi spiritul la contribuţie întru alcătuirea următorului

Menu „estetic”

Țuică, Mastică, Vermouth din „Empireu”
Privolités suprarealist
Consommé paille parmesan — inhibitiv
Morun moscovit, cu sos mistic
Filet grillé buchetteria... din Florența
Murături din „Borcanul de spirt”
Gogoşari... Lovinesceni
Parfait praliné psihico-fizic
Café idéologique
Vin exultant à la Sorbul
Apă de Marna pentru armonia dintre
fond şi formă
Champagne explosivă în „Taliz”-uri

Epigrame

Lui Ion Pillat

Voi, cereţi omului să spuie
Dacă-i Pillat poet ori nu e —
Eu, chiar de m'aruncaţi la câini,
Nu pot să spun — mă spāl pe mâini...

Părintelui Gala-Galaction

Dacă furat de Muze el se lasă,
Cei mari şi Domnul i-or ierta greşala
Căci prea-cucernicul Părinte Gala
Galaction e-un scriitor... de rassă.

N. CREVEDIA

HOOLYWOOD

Klaus Mann, fiul marelui scriitor Thomas Mann,
povesteşte impresiile sale

California trebuie să aibă ceva asemănător grădinii paradisului în care s'a decis soarta primilor oameni. Să ai bani şi să trăieşti aici: Cred că e tot ce poţi să-ţi doreşti! Nu ştiu dacă dragostea de aceste locuri poate fi de lungă durată. Aici cresc fructe de o mărime şi frumuseţe nemaivăzută, însă apoase şi lipsite de orice aromă. Faptul e oarecum compromiţător pentru fertilitatea pământului, şi la fel e toată atmosfera care te încântă însă nu te înlănţueşte. E frumoasă, stai şi o admiri, dar atât tot. Nu cred că aşi suferi vreodată de dorul ei.

Faţă de această imensă panoramă, frumoasa Rivieră franceză pare mică şi meschină. Dealungul întregii coaste străbate o promenadă lungă şi frumoasă, faţă de care toate promenadele Europene nu sunt decât nişte bieţe jucării. Totul este exagerat de mare, făcut parcă să bluff-eze restul omenirii.

Apusul soarelui revarsă aici un colorit cum n'am mai văzut în viaţa mea. Razele, sunt violete, roze şi portocalii, ce enormă orgie de culori.

Nicăeri n'am văzut atâta bărbaţi frumoşi pe străzi ca aici. Cum îşi fin capul şi cum umblă, ce siluete! Oare aceste capete gândesc? Teosofa Annie Besant scrie că aici în California creşte viitoarea omenire. Posibil! Pentru că tot centrul Americii cu New-York, Chicago, se apropie cu vremea de Los Angeles.

Au aici tot ce le trebuie pentru regenerarea unei omeniri viitoare.

Fiecare femeie aproape arată aici ca o regină a filmului; le confunzi la fiecare pas, aşa de mult seamănă între ele. Toate au aceeaş mască de faţă pe faţă, şi din ochii machişti aceleaşi priviri goale dar curioase. (De observat la îmbrăcăminte: cu cât sunt mai bogate, cu atât mai prost îmbrăcate. Am cunoscut, o mare milionară, o femeie de lume, care era în stare să-şi schimbe de 20 de ori pe an automobilul, dar se îmbrăca cum nici o portăreasă nu s'ar îmbrăca la noi. În schimb toate vânătoarele şi funcţionarele poartă un lux extraordinar.

Ce fantastice şi formidabile par aceste oraşe californiene. Imenşi sgărie nori. Reclamele luminoase, forme de construcţie, ... e un haos! Haos însă numai ca poză; ca viaţă n'au ajuns încă aşa de departe:

În Hollywood seara e o linişte de cimitir. Un bar artistic „Henrys” unde îţi treci timpul. Chiar şi în Los Angeles, trebuie să fii cunoscător şi să cauţi mult până să găseşti un loc unde te poţi amuza. Această plictiseală e una din recordurile Americanilor, cari vor să aibă nu numai oraşele cele mai mari, dar şi cele mai cinstite. De aceea şi toate aceste femei machiate şi bărbaţi frumoşi nu sunt aici pentru a se amuza, ci doar pentru a câştiga cât mai mulţi dolari pe care se duc apoi să-şi cheltuiască în altă parte.

Hollywood, înseamnă: film. Aici totul este pus în slujba lui. Toţi sunt sub o formă sau alta interesaţi la realizarea lui. Bogăţiile se pare că zac pretutindeni, dar nu oricine le poate ridica, fiindcă oferta, faţă de cerere, este enormă.

Frumoasele vile cu bazine de înot ale divelor trezesc invidia tuturor. Multe speranţe au fost îngropate şi mulţi au murit înainte de a fi putut să realizeze măcar unul din visurile lor. Nume ilustre nu fac nici o impresie aici. Principii şi duci nu înseamnă aproape nimic dacă n'au bani. Într'un studio, un boer român curăţă parchete şi o prinţesă rusă e o simplă statistică. Soarta celor cari şi-au îngropat idealurile nu mai aşteaptă de cât un Balzac care să scrie romanul acestui oraş şi al vieţii lor.

Am cunoscut aici un tânăr foarte drăguţ şi serios, care, schilodit de muncă, nici nu se mai poate ţine drept. Acum câţiva ani a venit aici plin de speranţe, n'a găsit nici o ocupaţie, a suferit de foame, dormea prin parcuri, şi toate aceste mizerii l-au adus în starea lui de astăzi. Infirmitatea lui, fu însă norocul lui. Deveni o „specialitate” şi fu angajat ca „comic”. Acum contează printre cei mari şi lumea se tăvăleşte de răs de mersul lui.

Cine vrea să cunoască Hollywood-ul, trebuie să-şi piardă tot timpul în marile studio-uri. Aşa cum la Monte Carlo sau Nissa, întreaga viaţă se concentrează la Casinouri, tot aşa Hollywood-ul nu este Hollywood de cât în studio-urile lui. Toate celelalte: hoteluri, magazine, străzile largi, imensa circulaţie a automobilelor, totul nu e decât decor. Adevărata viaţă de aici nu pulsează decât în raza violetă a puternicelor reflectoare.

Fantastică impresie: Un oraş magic, o piaţă gălăgioasă, alături de o bisericuţă de ţară. Străzi înguste alături de perspectiva marilor bulevarde. Toate acestea nu sunt doar culise! Femei în tot felul de costume, cavaleri, acrobaţi, o împestritare de stiluri şi culori, totul fascinează. Toată această lume de basm, de ireal, pulsează totuşi o viaţă plină de realităţi şi din tot acest bizar amestec nu mai ştii ce este şi ce nu este realitate. Ce vast material pentru teatrul dublei personalităţi a lui Pirandello!

În această lume, Conrad Veid, şi John Barrymore îşi pregătesc noile lor „lovituri” menite să uimească Europa şi să strângă mulţi dolari pentru care vor veni să-şi cheltuiască în aceeaş bătrână, dar frumoasă Europă.

Nu se poate vorbi de film fără să amintim de Hollywood şi în adevăr astăzi totul trăieşte sub influenţa lui.

Centrul Americii emigrează spre Vest şi va veni timpul când tot complexul de oraşe ale Los Angeles-ului nu va mai figura numai ca un centru al filmului, ci probabil ca punct central al întregii Americi şi poate chiar ca punct central al pământului.

Literara

O seamă de CUVINTE

Henri Étienne povestea despre un judecător din timpul său care avea numai o formulă, în materie de proces criminal. Dacă acuzatul era bătrân, pronunța:

„Spânzurați-l căci a făcut și alte crime”. Iar dacă era tânăr:

„Spânzurați-l căci va mai face și altele”.

Un judecător spunea cu naivitate unui amic:

„Astăzi am condamnat trei oameni. Au fost doi cari au meritat-o cu adevărat.

Cardinalul Mazarin spunea despre președintele Lecoigneux:

„E judecător atât de bun, încât serășnește de necaz că nu poate condamna amândouă părțile”.

Ludovic al XIV-lea, avea o idee atât de bună pentru D-na de Maintenau, încât îi zise într-o zi:

„Preoții sunt numiți Sfinția Voastră, regii Majestatea Voastră, principii Alțeta Voastră; iar D-tale Doamnă, ar trebui să ți se zică Soliditatea Voastră”.

În Spania, un ovrei vroia să vândă lui Alphons, regele Aragonului, o icoană a Sfântului Ion, pentru suma de 500 ducăți.

„Ești mai interesat decât strămoșii tăi,” îi zise Alphons. „Ei au vândut pe fiul lui Dumnezeu cu 30 de arginți și tu ceri 500 ducăți numai pe imaginea servitorului său.”

D-na de Sablé era foarte geloasă pe Dl. de Montmorency și îi impută aspru că la un bal, la Luvru, dansase cu cele mai frumoase femei dela curte.

„Ei, dar ce era să fac?”
„Să nu fi dansat decât cu cele urâte”, îi zise ea orbită de mânie.

D-na de Murville, fiica Sophiei Arnault fu întrebată ce vârstă are mama sa.

„Nu știu, răspuse ea, „în fiecare an, mama mea se crede reintinerită cu un an; dacă asta continuă, în curând voi fi eu cea mai în vârstă”.

Galba, care era încovoiat de spate, pleđa în prezența Augustului și repeta în fiecare clipă:

„Dacă vorbesc rău, îndreptați-mă”.
August plictisit îi spuse:
„Pot să-ți spun că nu vorbești bine, dar ca să te îndrept nu mi-e posibil”.

ZOE LECCA

b a z a r

Pentru ce salvă de onoare se compune din 101 lovituri?

Trebuie să credem tradiția germană, care spune că pentru întâia dată s'a tras la Augsburg o salvă de onoare de 101 lovituri. Pentru a primi un împărat care se întorcea victorios dintr'o campanie, consiliul orașului Augsburg, decise că trebuie să se tragă 101 lovituri de tun. Ofițerul de serviciu nefiind sigur de numărul încărcăturilor pe care le făcuse, mai adăugă una, pentruca, în orice caz, suta să fie completă. Un oraș vecin, ținea să nu pară mai puțin entuziast, și ordonă să se tragă același număr de lovituri, și cum asemenea recomandație trecu din oraș în oraș, se stabilă tradiția.

COMUNA CEA MAI MICĂ

Este comuna Feissal, județul Sisteron (Basses-Alpes) în Franța, care numără 11 locuitori.

Această comună constituie o unitate administrativă și este considerată ca persoană morală. Ea nu are însă consiliu comunal.

Această comună, care are două sau trei ferme relativ mari, nu posedă nici biserică, nici școală, nici primărie, nici cimetir. Populația ei, este compusă, în majoritate, din femei și copii. O comună compusă din 11 locuitori cum este Feissal, nu are decât trei sau patru bărbați.

caricatura zilei

LA CINEMATOGRAF

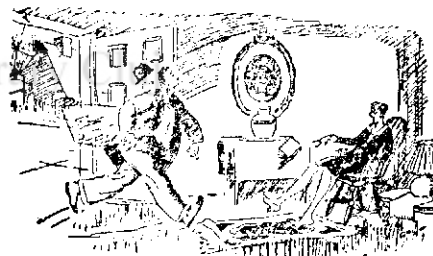
Ea. — Ah! dragul meu filmul ăsta mă zăpăcește complet. Inchipuește-ți: Am îmbrățișat pe d-nul din stânga în locul tău. (London Opinion)

DEZILUZIE

Hotărât lucru; ziarele astea nu mai spun nimic! (Life)

COCHETELE

El. — Suzano! vecina noastră a murit încercând o nouă rochie.

Ea. — Doamne sfinte! Dar ce model era? (Judge)

REGRET..

Ea: (căt're sot). — Spune, n'am fost o proastă, când am refuzat un om ca ăsta, pentru tine? (Judge)

carti redacte în extrase

VIATA PRINTESEI MATHILDA

Ferdinand Bac.

(Continuare și sfârșit)

Odată ea zise:

„Dacă nu aş avea de vegheat asupra propriei mele case, mi-ar fi plăcut, pentru onoarea familiei, să fac pe croitor-reasa în Palatul regal!”

Și când mariajul Clotildei avu loc ea exclamă: „Mă întreb în ce toaletă buna Clotilda va sosi într-o zi la cer, unde și ingerii se îmbracă frumos!”

Una dintre figurile cele mai redutabile ale salonului era contele Horace de Viel-Castel, supranumit de posteritatea răzunătoare, „gură rea”.

Din primele săptămâni a acestei mari vieți mondene, casa prințesei era larg deschisă; ea atrăgea din toate părțile curioși și avizii de onoruri, intriganții și snobii. Și deodată un avertisment sosește amfitrioanei. Acest avertisment era semnat Viel-Castel. El avertiza pe vara împăratului de teribila sa izolare morală „în mijlocul acestor crocodili” „Sărmană prințesa Matilda! Sunteți rău înconjurată și nimeni nu vă dă un sfat bun!” „Acei cari vă sărută mâinile, vă va renega, dacă averea ar înceta să vă mai suradă!” Ea însăși spunea odată: „Câți oameni mă vor mai iubi dacă aş lecui într-o mansardă?”

Viel-Castel nu înceta de a se face plăcut amfitrioanei, dar el era considerat ca cel mai abominabil dintre oameni; el „otrăvea aerul respirabil”, împrăștiind teroarea în jurul lui.

La început aceste reuniuni se făceau într-un cadru impresionant, plin de fast. Oamenii soseau toți în splendidele lor găteți, galonati, împodobiți de Cruci încrustate cu diamante. Nu sunt decât demnitari încărcăți de relieve, purtători de insignele meritelor lor.

D-l de Nieuwerkerke era totdeauna îmbrăcat de gală la înălțimea acestei case, acest frumos Emilien, un fel de cavaler al Renașterii. Era înconjurat de oamenii mari, de artiști și de scriitori. Aprecia în special pe Eugen Giraud, pe care adesea îl instala înaintea unui pahar cu apă... pentru a face acuarele.

Viel-Castel era detestat de toată lumea. El nu-și ascundea relele sale intențiuni și circula cu aerul său de polițist în mijlocul invitaților. Asculta frumoasele doamne și le întreba ca un profesionist.

El nu era temut numai de femei „cari ascundeau în sânul lor un amor vinovat”, bărbații îl detestau de asemenea. Astfel devenise odios tuturor. Ce deosebire însă de Merimée! Acesta transpunea ironiile și anecdotele sale pe un teren străin. Pe când Viel-Castel flagela pe contemporanii săi, Merimée, puneă în istorisirile sale farmecul său de călător, care văzuse și reținuse totul, particularitățile popoarelor, moravurile gitanelor și cosacilor. El povestea obiceiurile Evului-Mediu și sărea cu mii de ani înapoi pentru a cita autori greci; și pe când amfitrioana era amețită de atâta erudiție nuanțată de un comic și un cinism fin, ea spunea adesea: „Știți prea mult. Păstrați restul pentru data viitoare”. Și data viitoare venea și mai încărcat.

Viel-Castel spunea de el că este viermele solitar al erudiției. Era sărbătorit când intra.

— De ce vă adorați atât de mult, îl întreba Prințesa? Sunteți atât de adorabil? Și Merimée răspundea:

— Ceeace îi prețuiesc la mine, Prințesă, este că eu mi-am făcut un principiu să nu defăimez niciodată.

Situația lui Prosper Merimée pe lângă prințesă era destul de ciudată. Figurând la Tuileries ca amic din copilărie, confident și prim bujon, el venea de bună voie la prințesă pe care o stima mult. Prințesa iubea la el și spiritul și îndrănelile sale. Saint-Beuve îl stima de asemenea și vedea în erudiția lui Merimée un efect al senilității.

În marea grădină de iarnă, prințesa, contrar gustului său, dădea serbări strălucite, concerte chiar, ea care nu iubea muzica. „Mie nu-mi place muzica, spunea ea, decât în Italia, pe lacuri, la Neapole. Aceasta este muzica! Acești oameni cântă cu gura deschisă”.

Gounod venea adesea, plin de grație și seninătate. Odată se întâlni cu Leseps pentru prima oară. Cei doi mari oameni căltau să-și facă reciproc onorurile. Gounod la un moment dat puse un genuchii la pământ și zise: „Ce sunt eu înaintea voastră? Leseps lua un tradafir îl oferii autorului lui *Faust* și răspunse:

— D-voastră sunteți proaspețimea și parfumul!”

În casa prințesei mai veneau cele mai mari ilustrațiuni și interpreții lor celebri, Nourrit, Paulina Viardot, apoi divina Patti și tânăra Christine Nilson, de care spunea că este o Lorelei.

Ea detestă și teatrul dar cu evanfaul său producea multe efecte. unicul lucru nuanțat din viața sa: ea știe să-i dea un aer regal, distrat sau plictisit, după circumstanțe. Și când ea asista la comedie, unde împărăteasa tinuse să se producă, Matilda își închise cu un gest rapid, evantaiul înaintea acestei demonstrații și zise: — A fost foarte bine. Ea ar fi avut mult succes în provincie.

Prințesa Matilda știa de noua legătură a împăratului cu contesa de Castiglione, și era puțin ofensată de atitudinea, lipsită de discreție, a acestei florentine; dar ea se arăta destul de indulgentă pentru slăbiciunile împăratului. Vărul ei putea să-și permită anumite fantezii pentru a putea uita nenorocirea de a se fi înșelat în căsătoria sa.

Prințesa nu iubea spectacolele. Nu-i plăcea la teatru, decât să aplaude pe amicii săi. Nu iubea decât prietenia. Nu-i plăceau ficțiunile, prefera realul. Și chiar în Dante nu-i plăcea decât eloquența sa, iar nu viziunile sale.

Dela fratele său prințul Napoleon recrută prințesa mulți amici, astfel pe Sainte-Beuve, Flaubert și pe Ernest Renan.

Un poet care se bucura de o mare faoare era abatele Coquereau. Era numit duhovnicul dela Ciurmați. Privilegiul acesta venia din călătoria între

prinșă cu prințul de Joinville la St. Elena pentru a transporta în Franța ultimele rămășițe ale lui Napoleon. Un alt preot, era abatele Lesnes, predicatorul împăratului.

Poziția prințesei față de biserică, a fost mult denaturată. Ea practica religia sa cu aceeași regularitate ca și cea mai mare parte a Francezilor din societate: ea o reglă curiincioasă și nu trebuie să împingi lucrurile prea departe.

AMICII: OAMENI DE LITERE

În salonul prințesei se remarcă un om în jurul căruia toți se grupau. Era Sainte-Beuve. De o urățenie proverbială cu o chelie acoperită de o mică tichie de dascăl și îmbrăcat destul de neglijent. La mariile recepțiuni venia în redingota sa de academician, cu mânuși albe. Mergea cu pașii măsurati. „Nu-mi amintesc, spunea el, să fi îmbrăcat o redingotă nouă, decât ca să mă duc la fotograf”. De o curtoazie puțin ipocrită, când vorbea prințesei, în ochii săi se ascundea, ironia, un cinism admirabil secundat de inteligența cea mai luminoasă, cea mai pătrunzătoare.

O doamnă din anturajul Matildei spuse într-o zi despre acest prinț al criticii: „Il admire si mă scârbește”.

Prințesa atât de sensibilă frumuseții omenesci, acceptă să primească, pe acest „desmoștonit”, ore întregi, să-l aibe în fața ei, alături de ea și acest sacrificiu pe care și-l impunea cu timpul dispăru în fața acestei lumini extraordinare. Căci ochii singuri, fără a avea cea mai mică frumusețe, reflectau inteligența sa.

Odată discuția căzu asupra lui Victor Cousin.

— Cousin, spuse prințesa, a adus ceva nou?

— Desigur! afirmă Sainte-Beuve. Un asortiment de panglici pe care le-a pus la pălărie și cari reprezintă toate părțile sale. El ne spune: Alegeți! Mie îmi plac toate: Aveți pe Kant, Fichte, Hegel, Care din trei?”

Prințesa care detesta filozofia îi spuse: „Ei bine! Pentru că e pe alese, și-i las pe toți”.

Se discuta evenimentele zilei, despre oameni și lucruri. Toată lumea era trecută în revistă. Prințesa chestiona, provoca răspunsurile și-n special pe Sainte-Beuve.

Se vorbea odată de amintirile din copilărie:

—Care este cea mai frumoasă zi a voastră, întrebă ea pe Sainte-Beuve, când erați băiat? Acesta răspunse: Ziua cosătoresei. Mama uita că existam și puteam să fac ce vream. — Dar ce făceați la vârsta asta? Nu se spune? Sainte-Beuve ridică capul. Amfitrioana îl privea înspăimântată, apoi exclamă: „Deja!”

Într-o seară se vorbea de moravurile din al doilea Imperiu devenite frivole atât de repede, și de pericolele publice ce deveniau mai amenințătoare. Prințesa spuse lui Sainte-Beuve: — Unde vom a-

lunghe cu nebuniile astea? — Nebuniile, răspunse el, sunt o stare de sănătate, de care nu trebuie să ne neliniștim. Ceace este grav este atunci când nu se întâmplă nimic. Atunci un popor este pe jumătate mort. Flaubert, nu iubea acest punct de vedere și zise: — Viața popoarelor este drama istoriei naturale. Când ele își simt sfârșitul apropiindu-se, au o îndoită intensitate. Se agită, se bat, și fac dragoste cu furie. Este frenezia dinaintea catastrofei.

Acest libertinaj constituie farmecul a acestui salon. Fiecare însă știa până unde să meargă, afară de Giraud și Gautier, cari se bucurau de un privilegiu ilimitat.

Dacă prințesa se ațase de Sainte-Beuve pentru spiritul său, alte calități o apropia de Théophile Gautier care, prin eccentricitățile sale revoluționare nu părea să fie desemnat printre intimii săi.

Când el intra în salonul prințesei nu se grăbea. Cu capul sus, înainta cu pași mici. N'avea ochi decât pentru amfitrionul său. Și'n întimitate, ca un câine se culca la picioarele sale... „Ceeace îmi place la Gautier, zicea prințesa e, că puțin îl pasă de marele public. Când vorbește, îmi figurez felul pe care îl au zeii când vorbesc în Olimp, vorbesc în deșert...”

El încânta prințesa cu poveștile vieții sale de boem, banda lui veselă.

Cum marea preocupare a prințesei era literatura, Théo știa câtă plăcere îi facea vorbind în versuri... acuzările sale. Concurau asupra artei și urmăreau cu atenție saloanele. Gautier găsea o nouă profesie, devenise critic de artă.

Prințesa simțea că plimbările estetice ale lui Théo nu erau decât un suspin unei înclinări de demult. El descria tăburile altora pe care el însuși le arătase.

Gautier devine bibliotecar al prințesei, un post de rețoș — un ajutor discret călău.

Prințesa își iubea casa sa. Dar adesea accepta să ia masa la amicii săi. Pentru aceste ocazii nu erau decât pretexte pentru a putea vorbi despre miile de lucruri. Decorul său, inspira un anumit simț și pretindea o ținută. La amicii săi prințesa observa că tavanul se lăsa peste și zidurile se apropiiau și pe deasupra se amuza, și se supăra când vedea că se deplasa mobila pentru a se crea o trece Alteței sale.

Marea vedetă a casei era Gustave Flaubert, care era jenat de livrele și decor, știind cum să se comporte pentru a avea un maximum de corecțiune și discret de mâinile sale, ținea cu una clacul și o pornea repede spre stăpâna Casei, cealaltă în sfârșit și-o văra în buzunar, precipitau spre mâna ei, cu evlavie și cu artă incurcat. Frumoasa sa ținută desigur, nu căuta perifraxe pentru a menține pe ceilalți ai casei. Față de prințesă era plin de curtoazie. Se arăta inflexibil, plin de dispreț pentru public.

Prințesa se convinsese repede că Flaubert ardea de dorința de a-i fi devotat și când să-i încerce curajul, îi spuse: — Dacă cineva ar vorbi rău de mine, ce a-ți să faci, d-le Flaubert? Această întrebare îl fură. Se înroși, apoi față sa lua o expresie teribilă. Strânse pumnii și o privi cu ochii fixi. Prințesa se amuză de această incurcătură, apoi zise pe un ton calm: — Văd că nu i-ai face nimic. Flaubert fu prăbușit. Fața-i era congestionată, d'abia își reținea lacrimile... Și se îndreptă spre ușe.

Prințesa dezolată îl chemă înapoi, do-

vedindu-i că glumise, și amicii interveniră pentru a-l calma.

Sosirea fraților Goncourt în saloanele prințesei marchează legătura care unește vechea generație a scriitorilor romantici, și cea din epoca noastră. Prințesa era pivotul, căci propria sa istorie cuprinde aproape un secol.

Când frații Goncourt fură prezentați, amândoi erau Benjaminii acestei mici academii. Sainte-Beuve îi numea *gemenii cu opt ani diferență*.

Frații Goncourt deveniră amicii intimi. Amândoi se deosebeau de Gautier prin disprețul lor față de natură.

Prințesa le reproșa câteodată: — De ce nu priviți niciodată castanii în floare nici trandafirii mei. Nu priviți decât gravuri. Și Jules răspundea: — Trandafirii sunt atât de frumoși în gravuri.

— Acești Goncourt, spunea Sainte-Beuve, dacă-i scoți din Watteau și din Saint-Aubin al lor, sunt pierduți în întunec. Ei nu au lanterne de a merge mai departe. Antichitatea întreagă, ei cred că n'a existat niciodată și că pedanții au inventat-o special pentru a da de lucru profesorilor.

— Numai dacă, răspundea prințesa, n'ar susține într-o zi că unchiul meu este o simplă figură de retorică...

Frații Goncourt adesea după ce părăseau saloanele prințesei, frecventau cabaretele, balurile publice și alte locuri pentru a culege cuvinte, tipuri și scene. Câteodată se denunțau eșirile lor prințesei sau se denunțau singuri pentru a-și glorifica infamia lor. Aceste ieșiri rușinoase, ea le califică ca niște *urmări naturale a bunurilor sale dăruite*. — Ei sunt atât de plictisiți la mine, spunea ea, în cât le trebuie un mic supliment de distracție în scârnavie.

Este timpul a contempla portretul unei figuri esențiale a salonului prințesei, nu pentru că e cea mai remarcabilă, ci pentru că imprimă marca sa prin dublul caracter de decan al intinilor și proconsul al artelor. Este contele Alfred Emilien de Nieuwerkerke, zis și „Nieuwerkerke”, de origine olandeză, era de mult acclimatizat la Paris. Dela început prințesa legă prietenie cu el. Exteriorul său făcu asupra Matildei o bună impresie. Un strămoș al lui Emilien dormind cu Ludovic XII, însenează că din copilărie se frecase de treptele Tronului. Era un motiv suficient. Această prestață fizică, toraxul bine bombat, barba sa, înclinat înainte în fața celor mari și înapoi în fața celor mici, impusese Matildei. Vechi elev a lui Marabetti, învățase arta plastică și tânăra femeie admirase un bust, pe care-l expusese în anul acela la salon.

La Paris Nieuwerkerke se instală într'un atelier de sculptură pentru a inaugura dubla sa carieră de artist și de curțizan. La 37 de ani, notorietatea sa era câștigată prin portretele frumoaselor doamne. Cunosând pe Ludovic-Napoleon, el fu numit director al muzeelor.

El locuiește la Louvre, ca un rege. Nieuwerkerke făcuse pentru Mathilda un *loggia* care o făcea invizibilă. De aci ea putea auzi totul și vedea toata gesturile invitațiilor, fără ca cineva să bănuiască prezența sa.

Un astfel de privilegiu îi descoperea multe secrete. În privința intimității sale cu prințesa Matilda circulau miile de anecdote, repetate și la Tuileries. Erau oameni geloși, cari făceau naveta între aceste două case.

În saloanele prințesei, nu lipseau *pedanții soporifici*, pe cari prințesa îi tolera ca o necesitate a legii echilibrului. În sa-

lonul său era și *colțul blestemăților* alcătuiți din cei ce negau Sorbona, apoi „*clienții frigăruiei infernale cari puneau prelații în frigare și pe cardinali în apă fiartă*”. Într-o zi un astfel de „doctor” spunea: — Totul este absorbit de marele Tot. Nimic nu se pierde. Osemintele noastre reîntorcându-se la pământ. Noi rețrăim în vinul vieții, în foșnetul pădurilor și în merii înfloriți...

Prințesa, plictisită de această *poezie a pământului*, întrebă pe Renan, ce crede despre această teorie datorită căreia bem și mâncăm strămoșii, fără s'o știm.

Autorul *Istoriei poporului lui Israel* spuse: — Mă tem, prințesă, că tot ce vom lăsa într-o zi nu intră într-o solniță.

Prin Emile Oliviere cunosc pe abatele Liszt. Când celebrul compozitor veni s'o vadă în costumul său eclesiastic, ea îi zise: — Domnule Liszt, cum trebuie să vă numesc? — Cu numele meu, prințesă, mă mulțumesc. — Sunteți tot atât de bun preot ca și muzicant? Și Liszt răspunse: — Prințesă, muzica este o preoteasă și un muzicant celebrează slujba în fiecare zi pentru gloria lui Dumnezeu.

Printre figurile cele mai fidele salonului era deliciosul Arsène Houssaye. Talia sa înaltă, elegantă și suplă, părul său blond, barba sa legendară, izbeau pe toți aceia cari-l vedeau apărând în salon, cu tot profilul său care trăda, spunea el, o misterioasă intervenție rusă în alcovul unei bunici...

El era intimul lui Musset, Gerard de Nerval și Gautier, și camaradul romanticiiilor.

Prințesa Matilda avea o slăbiciune pentru Arsène Houssaye. Acela însă care în curtea sa de artiști, era foarte familiar, era Eugène Giraud. Giraud avea o voce de cabaret, un vocabular al epocii romantice și spiritul cel mai fin. Théophil Gautier și el, erau singurii, cari verbal își puteau permite totul. Giraud era geniul satiric. Era abil în mai multe genuri; el lua acest pretext pentru a evita un efort necesar unei mari opere. Astfel cu creionul său prințesa îl invita în atitudinea în care nu se cunosc și în care nu le-ar plăcea să se cunoască. Talentul său amuza în special pe Alexandru Dumas care-l încuraja în această vânătoare printre ceilalți, și el avu astfel o frumoasă colecție de caricaturi, un reflex prețios al timpului său.

Și după ce Giraud muri, el continua totuși să fie prezent în salonul prințesei. Ea evoca numele său, cuvintele sale, devotamentul său fără margini.

Alexandre Dumas era printre cei mai îndrăzneți și adesea uita că prințesa avea legături cu Curtea.

Dacă se vorbea la ea cu ușurință de împărăteasă, nu se permitea de a ataca sau critica împăratul. Dumas într-o zi își permise de a improviza o epigramă destul de răutăcioasă. Prințesa nu spuse nimic, se sculă dela masă, își luă evantaiul și ieși în seră, exclamând: — El vorbește despre împărat ca și Victor Hugo. Nu i s'a spus cum mă numesc!

Claudius Popelin, intimul prințesei, era un artist și un poet. Ca poet el cânta natura, arta și patria; rima sonete pentru artiști, madrigale pentru doamne. El juca rolul ingerilor în mijlocul „blestemăților”. Claudius Popelin era numit „soțul morganatic” al prințesei.

SUB REPUBLICA

Cu prăbușirea imperiului, urmă fuga precipitată, însoțită de lectrița sa, de fidelul Giraud și de statornicul Popelin.

Prințesa se instala la Bruxelles unde găsi reunită tot ce mai rămăsese din frumoasa lume din Tuileries. Dar ea nu găsi pe Emilien, superbul. În ajutorul catastrofei, acest om, atât de amabil, fugise fără să facă o vizită de adio amiceii sale. Simțindu-se subit redevenit batav, el luă cu sine averea sa și marile cordoane.

Prințesa Matilda întâlni la frontiera belgiană pe nefericitul său văr, Napoleon III. O scenă penibilă avu loc în fața anglofililor gărei germane.

Prințesa isbucind în lacrimi căzu în brațele împăratului și această demonstrație violentă de durere fu dezagreabilă suveranului învins. El se ținu drept, foarte rece, fără scurt această expansiune, se informă de amănuntele călătoriei și rămase calm până la sfârșit.

După două luni prințesa părăsi țara de exil și veni la Saint-Gratien; casa din Paris fiindu-i confiscată ca bun imperial.

Salonul prințesei avea goluri mari, cauzate de moartea amicilor din zilele bune. Théo, „cel mai bun din bandă“ cum zicea Flaubert, Prosper Mérimée și tata Dumas se duseră și ei; și titanul Flaubert câțiva ani după aceea.

Situația prințesei micșorată prin căderea regimului, o obligă să-și reducă viața.

Ea rămase totuși bogată în amici, pe cari și-i câștigase în cursul vieții sale.

Și prințesa, acum cocheta cu regimul democratic. Mulți îi reproxează această atitudine, dar ea ținea atât de mult la scumpul ei Paris unde se odihnea cenușa „zeului“ ei.

Ea fu sufletul acestui *bun han la întâlnirile inteligențelor*.

Nu mai era societatea pe care o cunoscuse sub Napoleon III;

Ea primea omagiul diplomaților, acreditați la Paris, continua să iubească pictorii și literații, continua adorabila sa grijă de a le fi folositoare, de a-i coplesi cu surprize delicate.

Jules de Goucour, la una din ultimele sale vizite la Saint-Gratien, avu un atac de sensibilitate foarte penibil, încât sârmana prințesă abia putu să-l liniștească. El o îmbrățișă subit și-i șopti cuvinte de dragoste. Scena cea mai penibilă se petrecu cu Guy de Maupassant. El avu la prințesă primul său atac de alienație mintală.

Prințesa suspecta pe jurnaliști, accepta totuși de bună voie pe cei mai considerabili. Ei aduceau știința lor cotidiană, șgomotul zilei și al străzii. Cassagnac, dr. Veron, cari umpleau bulevardele cu sentințele lor, Scholl, divinitate cu monoclu, Villemessant, figură de primul rang și un caustic. Ei amuzau masa, erau gazeta vorbită.

Pe critici prințesa îi detesta. Ea spunea de ei: — Cine sunt acești incapabili cari se numesc critici. Ei nu lasă în urma lor decât bale.

Salonul cunoscuse silueta lui Taine. Prințesa îl admiră. Ea a ghicit în acest om atât de savant un spirit nou ca o revoluție. Când apar *Originile Franței contemporane*, ea se supără pentru *unchiul său*, trăneste ușile, apoi aruncă sub ușa istoricului Cartea de concediere. Prințesa Matilda ierta totul, afară de un atentat asupra familiei sale.

SAINT-GRATIEN

În acest domeniu, care devenise curtea sa, prințesa își petrecea toate verile. Nu-i plăcea să se deplaseze. Ea nu schimba nici chiar un tablou din loc. Pentru nimic în lume n'ar fi variat ritmul obiceiurilor sale. Viața sa era turburată

numai de un singur lucru: Când cineva uită respectul său pentru marile împărat.

Sub republică, prințesa se refugia în pictură. În fiecare zi după masă se îndrepta spre atelierul său special și făcea acuarelă. La o altă masă era Claudius Popelin, desenând și compunând. Și când venia Herbert, el ocupa o a treia masă. Când nu picta, ceea ce era foarte rar, atunci broda ascultând o lectură. Niciodată nu era văzută neocupată, totdeauna în picioare, mergând, muncind, vorbind. Nimeni n'a văzut-o întinsă. Dumănica nu se picta; Societatea atunci trecea pe verandă și conversația începea alimentată de Alexandre Dumas, Gebhart, Renan, Lavisse, Sardou și alții alții, pleiada intelectuală a republicei. Promenadele în parc, constituiau unul din obiceiurile casei.

Societatea prințesei cunoscuse și câțiva proprietari, vecinii prințesei. Astfel Hayen era mândru de „concețateanca sa Alteță“. Cânta mii de ocazii de a-i deveni agreabil. Venea câteodată la Castel. Atitudinea sa nu era prea protocolară. Prințesa spunea de el: — Acest brav Hayen, îmi spune „d-voastră“ ca o injurie. — D-voastră vreți să vă refac împrejurirea? Am să v'o fac!

Un alt vecin, d-l de Barberet, un vechiu paj a lui Carol X, un gentilom bătrân. Prințesa îi oferea un flacon din parfumul ei obișnuit. Și de Barberet aducea prințesei ofrande pentru operele sale caritative: Iudovici de aur strălucitori „pentru a fi demne de a fi atinse de mâini atât de frumoase“.

Prințesa Matilda avea un cult al ospitalității.

Menajul regal spaniol venea s'o vadă adeseori. Regina Isabela îi plăcea mult și cele două femei se înțelegeau. Și'n fundul landoului prințesa primea vizitele prelungite ale Majestății sale. Vizitiul adornat, ele puteau să vorbească fără martori. Prințesa făcea mult haz de aceste convorbiri. Ea spunea despre regină: — Este o bună femeie și foarte nostimă. Ea n'a făcut niciodată să sufere decât... areurile sale.

Când Sultanul sosi la Paris, ea îl contemplă cu o aversivă înspăimântată. Gros și scurt, îl găsea mult mai urât decât redevabil.

După ce se termină recepția, ea căzu pe o canapea, exclamând: — Oare la serai locurile sunt foarte căutate în acest moment?

Vizita Șahului Persiei, Nasser Eddin, fu destul de comică. Șahul sosi, mareț și strălucitor. Salutări profunde, cuvinte monosilabice. *Flori, lac, nepoata, omagii, Franța, soare*. Văzând afară doi copii dându-se în leagăn sub un copac, repeta de mai multe ori: Plăcere? pericol? Și când i se spuse că-i numai plăcere — Șahul se întoarse către Marele Vizir și-i ordonă să se sue în leagăn. Și astfel, acest demnitar începu să se balanseze.

Când prințesa prezentă pe prințul Ludovic-Napoleon, Șahul extrem de uimit se ridică și repetă de mai multe ori: — Oh! Napoleon! Napo... le on! Își închipuia că are în fața lui pe marele Napoleon. Și Marele-Vizir continua să se dea în leagăn.

Multe furtuni căzuse la Saint-Gratien ca și la Paris, asupra oamenilor încercați. Sainte-Beuve, Taine, Edmond About, Sardou fură principalii sacrificeți, din cari Dumas scăpă ca prin miracol prin finețea spiritului său și o anumită prudență. Toți fură executați pentru „crime politice“.

Odată pe când se reprezenta „Madama Sans-Gêne“, piesa lui Sardou, prințesa Matilda când văzu scena cu „disputa corsicană“ a surorilor lui Napoleon, se sculă subit, împinse fotoliul și deschise ușa lojei cu șgomot. Această ieșire șgomotoasă fu auzită de întreaga sală. Și prințesa striga: — Nu pot asculta vorbindu-se astfel de familia mea. Și scoborând scara repeta mereu: — Ce nedemnităte!

Și dacă acum bătrâna Alteță nu mai seamănă tinerei prințese de altădată, mii de lucruri au rămas încă: sinceritatea sa, sentimentul ei de prietenie, frumoasa ei mânie, căreia i se spunea corsicană, solitudinea pentru amicii săi.

Ultima perioadă a prințesei Matilda este marcată prin vizita suveranilor Rusiei.

Înainte de sosirea în Franța, Nicolae II preveni guvernul că prima sa vizită va fi la mormântul lui Napoleon.

Prințesa Matilda primi dela Republică favoarea unei cărți de invitație, care o uimi foarte mult. Fără a ezita o clipă, ea înapoie la cabinetul ministrului această carte, adăogând un bilet cu aceste laconice cuvinte: — Această carte mi-este inutilă. *Am cheia*. Ochii săi de o *vraji florentin*, adâncii în liniștea lor, aruncă fulgere ca de pe înălțimea unui turn. Și cu multă dreptate, era imperială această *Pompeie* care timp de 50 de ani fu înconjurată de o perfectă respectabilitate.

După două sau trei zile de discuțiuni la Consiliul de ministri, guvernul îi adresă o invitație specială. Și când Nicolae II intră în catedrală, el înaintă spre Alteța Sa, îi sărută mâna și vorbi cu ea. Tarul se arătă plin de deferență față de prințesă, țarina răspundea prin monosilabe; dar cuplul imperial nu găsi un singur cuvânt înaintea acestui mormânt, nici o aluzie, nimic.

Felix Faure găsi ocazia de a fi la înălțimea împrejurărilor și evocă memoria *unchiului*. Invită apoi pe prințesă la loja prezidențială a Operei. Matilda după ce declarase că locul ei nu este decât la Invalidi, fu obiectul a noui manifestații, apoi în Suita țarului făcu ocolul mormântului.

Și când Nicolae II și țarina dispărură, o mulțime își făcură irupția în catedrală, în cap cu Ioseph Reinach, vechiul amic al lui Gambetta, care depuse la picioarele prințesei omagiile sale.

Tarul făcu o impresie proastă. El părea înfricoșat ca sub impresia unui atentat. Țarina destul de frumoasă, dar congestionată de emoție, arăta o timiditate care mergea până la stângăcie.

Salonul prințesei se reinol de mai multe ori dela Imperiu. Vârsta de aur terminată cu căderea sa, arboralele resturi cu noul veniți. Sar putea intitula salonul ei *de la Jules Janin la Barré* sau *de la Mérimée la Bourget*.

Dumas și Renan dispărură și ei. O tristețe coprinse prințesa în singurătatea sa. În jurul ei căuta locurile goale în atelier. Și în atelierul unde auzise atâtea cuvinte vesele și spirituale, stăpâna o cercă.

Prințesa suind odată scara, căzu și căderea îi fu mortală. O agonie de mai multe luni se sfârși printr-o paraliză. Transportată la Paris, suferințele sale se agravară și abia după anul nou în 1904, înconjurată de rude și de amici scăpă de suferințele sale.

— SFARȘIT —

Librairie Hachette